

**UCHWAŁA NR XXVII/188/2021
RADY GMINY IWIERZYCE**

z dnia 25 marca 2021 r.

w sprawie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iwierzycy na lata 2020 - 2023.

Na podstawie *art. 40 ust.1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282 z późn. zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Podkarpackiego Konserwatora Zabytków z siedzibą w Rzeszowie*

Rada Gminy Iwierzycy uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjąć do realizacji „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iwierzycy na lata 2020 – 2023” stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Iwierzycy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Iwierzycy

Krzysztof Klimek

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY IWIERZYCE
NA LATA 2020-2023**

WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

Program opracowany na zlecenie Gminy Iwierzycy
Wykonawca: tekst i zdjęcia Dorota Rucka-Marmaj

sierpień 2020

Województwo: podkarpackie, powiat: ropczycko-sędziszowski, gmina: Iwierzycy

Iwierzycy i plan Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego, zasięg terytorialny

Mapa Gminy Iwierzycy

Spis treści:

1. Wstęp	s. 6
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	s. 8
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	s. 13
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s.15
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	s. 15
4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	s. 15
4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	s. 16
4.1.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030	s. 18
4.1.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020	s. 19
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	s. 19
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020	s. 19
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego	s. 23
4.2.3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014 - 2020	s. 25
4.2.4. Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020	s. 25
4.2.5. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021	s. 26
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	s. 27
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu i gminy (analiza dokumentów programowych)	s. 27
5.1.1. Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2010 – 2020.....	s. 27
5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Iwierzycy na lata 2016-2025.....	s. 28
5.1.3 Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Iwierzycy na lata 2017-2023	s. 29
5.1.4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Iwierzycy	s. 30
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Iwierzycy	s. 32
5.2.1. Zarys historii obszaru Gminy Iwierzycy.....	s. 32
5.2.2. Krajobraz kulturowy	s. 38
5.2.3. Zabytki nieruchome	s. 43
5.2.4. Zabytki ruchome	s. 46
5.2.5. Zabytki archeologiczne	s. 46
5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	s. 47
5.2.7. Dziedzictwo niematerialne	s. 47
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	s. 48
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	s. 50
5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Iwierzycy	s. 50
5.6. Zabytki będące własnością Gminy Iwierzycy	s. 68
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy	
Analiza szans i zagrożeń	s. 68

7. Założenia programowe	s. 70
7.1. Priorytety kierunki i zadania programu opieki nad zabytkami	s. 71
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	s. 72
9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami	s. 73
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	s. 74
11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	s. 82
12. Załączniki:	
Załącznik nr 1 Wykaz obiektów w Gminnej Ewidencji Zabytków architektury, budownictwa gminy Iwierzycy	s. 84
Załącznik nr 2 Wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na obszarze Gminy Iwierzycy na podstawie AZP, danych archiwalnych oraz badań wykopaliskowych	s. 89
Załącznik nr 3 Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Gminy Iwierzycy	s. 97

1. Wstęp

Przedmiotem opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy. Celem opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023*, jest wyznaczenie zasadniczych kierunków działań, zmierzających do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w granicach administracyjnych gminy.

Program jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie, powiatowe, gminne dokumenty programowe oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

Strzeżenie dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki gospodarczo-społecznej, ale stanowi również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne”. Zacytowany fragment *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2019-2022*, stanowić może kwintesencję znaczenia programów opieki nad zabytkami na każdym szczeblu – wojewódzkim, powiatowym i gminnym.

Zasadniczą przesłanką opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* jest uznanie zasobów dziedzictwa kulturowego za istotny czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości lokalnej. Poprawa stanu zachowania zabytków, w tym właściwe eksponowanie walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne, edukacyjne i gospodarcze, ma istotny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy gminy i poprawę jakości życia mieszkańców.

Gminny program opieki nad zabytkami wskazuje na sposoby i możliwości realizacji tych zadań poprzez planowe działania organizacyjne i finansowe, edukacyjne oraz promujące i upowszechniające wiedzę o dziedzictwie kulturowym gminy, w szczególności wśród jej mieszkańców.

Program opieki nad zabytkami nie ma charakteru aktu prawnego ani też uzupełniającego obowiązujące prawo. Zgodnie z art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opieka sprawowana nad zabytkiem, należy do właścicieli i posiadaczy zabytków a organy administracji nie mogą zastąpić właścicieli w opiece nad przedmiotami ich własności. Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, gminny program opieki nad zabytkami jest

elementem polityki samorządowej. Jako dokument o charakterze strategicznym powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania, promowania oraz poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.

Gmina Iwierzycy (do 1948 r. gmina Olchowa) gmina wiejska w powiecie ropczycko-sędziszowskim. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie rzeszowskim. Siedzibą gminy są Iwierzycy. Gminę zamieszkuje 7667 osób, zajmuje powierzchnię 65,58 km².

Gmina Iwierzycy położona jest w południowo - wschodniej Polsce, w zachodniej części województwa podkarpackiego, około 20 km na zachód od Rzeszowa i ok. 10 km od Sędziszowa Młp., na 22 stopniu długości geograficznej wschodniej i 50 stopniu szerokości geograficznej północnej. Gmina Iwierzycy zasięgiem administracyjnym obejmuje dziewięć wsi:

- Iwierzycy,
- Nockowa,
- Wiercany,
- Olimpów,
- Wiśniowa,
- Bystrzyca,
- Będzienica,
- Sielec,
- Olchowa.

Gmina Iwierzycy graniczy z następującymi gminami:

- od strony wschodniej z Gminą Świlcza i Boguchwała,
- od strony południowej z Gminą Czudec,
- od strony południowo-zachodniej z Gminą Wielopole Skrzyńskie,
- od strony zachodniej i północnej z Gminą Sędziszów Młp.

Na terenie Gminy Iwierzycy można wyróżnić dwa subregiony. Pierwszy to Pogórze Karpackie, drugi zaś to Kotlina Sandomierska, dzięki czemu gmina posiada wyróżniające ją walory krajobrazowe. Swą malowniczość zawdzięcza temu, że znajduje się na Pogórzu Karpackim, które charakteryzuje się rozległymi falistymi grzbietami o wysokości 330 - 400 m n.p.m., z wąwozami i jarami o stromych zboczach, ciągnącymi się wzdłuż potoku Bystrzyca, natomiast jej północna część leży na krańcu Kotliny Sandomierskiej, którą cechują rozległe płaskowyże. Najbardziej malownicza część Gminy pod względem krajobrazowym, czyli jej południowy kraniec, sprzyja rozwojowi turystyki, szczególnie zachęca do wypraw pieszych i rowerowych. Istnieje park krajobrazowy, znajdujący się w południowo-wschodniej części gminy, który przystosowany jest do pieszych wycieczek ze względu na wytyczone szlaki i ścieżki. Osobliwością regionu są źródła siarczane, które znajdują się na granicy dwóch wsi tj. Będzienicy i Wiśniowej.

Oddalenie od większych ośrodków miejskich i brak przemysłu ciężkiego sprawia, że środowisko naturalne gminy jest czyste, a tym samym posiada walory zdrowotne i rekreacyjne oraz sprzyjające warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego.

Ze względu na dogodne połączenie komunikacyjne dotarcie do terenów podległych gminie Iwierzycy nie jest trudne. Gmina Iwierzycy leży w bezpośrednim sąsiedztwie Sędziszowa Młp. oraz w zasięgu komunikacyjnym miasta Rzeszów. Przez północną część gminy przebiega międzynarodowa trasa E4, od której przez centrum gminy biegnie powiatowa droga łącząca ją z miastem Strzyżów i gminą Wielopole Skrzyńskie. Można tutaj dotrzeć zarówno pociągiem jak również autobusem lub transportem własnym.

Budowę niniejszego *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* oparto na opracowaniu: „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny”, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie, Warszawa 2008.

2. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy Program został opracowany w oparciu o wymienione poniżej ustawy:

- art. 18 ust. 2 pkt. 15 Ustawy z dnia 5 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2001 r. nr 142, poz. 159 z późn. zm.)

- art. 87 ust. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782.),

Wójt Gminy Iwierzycy:

- sporządza na okres 4 lat *Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iwierzycy* (art. 87 w/w ustawy).

- Ustawa z dnia 26 marca 2012 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782.) która określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

W świetle Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;

5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury” (Art. 5).

Zgodnie z art.3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, **zabytkiem** jest nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

1) **zabytki nieruchome** będące w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) **zabytki ruchome** będące w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479.),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) **zabytki archeologiczne** będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej” (Art. 6.1.).

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (Art. 6.2.).

Ustawa określa także formy i sposób ochrony zabytków. **Formami ochrony zabytków są:**

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (Art. 7).

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (art.9).

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Zgodnie z art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust. 5):

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Do obowiązków gminy należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (Art. 22.p. 4);
- sporządzanie (na okres 4 lat) przez zarząd województwa, powiatu lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (Art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Art. 18 i 19).
- sporządzanie gminnego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Ustawa o samorządzie gminnym określa zadania własne gminy. Wymienione w ustawie zadania obejmują także zagadnienia odnoszące się wprost bądź pośrednio do ochrony zabytków. Należą do nich w szczególności zadania, które obejmują kwestie:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;
- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy;

Gminny program opieki nad zabytkami:

- podlega uchwaleniu przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
- z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami Wójt Iwierzycze sporządza, co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia na sesji Rady Gminy.

Artykuł 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782.), stanowi, że w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji. Przez analogię podobny zakres powinno mieć opracowanie sporządzane w skali gminy.

Ogólne wytyczne do sporządzenia programów ujęte są w dokumencie *Narodowa Strategia Kultury na lata 2004 – 2013* przyjętym przez radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. oraz jego przedłużeniu *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020* przyjętym w 2005 r. będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Kultury jest Narodowy Program Kultury *Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego*. Program ten jest zgodny z narodowym planem rozwoju oraz założeniami *Krajowego Programu Zabytków*.

Podstawą do sformułowania *Narodowego Programu Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego* jest uznanie sfery dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury

i jej upowszechniania, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury *Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego* ma określony plan działania. Wytyczone zostały strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

Celem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* opracowanego w oparciu o gminną ewidencję zabytków jest stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków, znajdujących się na terenie Gminy Iwierzycy, realizowanej w 4-letnich cyklach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez powiaty i gminy, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie części budżetu powiatu i gminy na ochronę zabytków).

Głównym celem *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* jest wzmocnienie ochrony i opieki nad zabytkami, która jest istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w powiecie. Bardzo istotne znaczenie ma zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania, wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Ważnym zadaniem jest również określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z ich wykorzystaniem.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania oraz w strategiach rozwoju (art. 18 ust.1).

W szczególności dotyczy to:

- zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

W studium i planie, o których mowa w ust. 1 cytowanej ustawy, ustala się, w zależności od potrzeb strefy ochrony konserwatorskiej, obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art.19).

Sposób prowadzenia rejestru zabytków oraz ewidencji w gminnych określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej,

wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2004 nr 124 poz. 1305).

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

- ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086.),
- ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. 1994 Nr 89 poz. 414 tj. Dz. U. 2020 poz. 1333),
- ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2020 r. poz. 55, 471.),
- ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2020 r. poz. 1219.),
- ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2020 r. poz. 65, 284, 471, 782.),
- ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. z 2020 r. poz. 194.),
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. z 2020 r. poz. 1057.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w:

- ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902.),
- ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164.).

Podstawowym aktem prawnym gwarantującym ochronę dziedzictwa kulturowego na terenie Polski jest Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.). Zgodnie z art. 5, art. 6 i art. 86 Konstytucji RP, ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela.

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów, o czym stanowi:

- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym zadaniem własnym gminy jest „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest:

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282, 782.).

Ustawa określa m.in. przedmiot, zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami, zasady tworzenia programów ochrony zabytków oraz zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, oraz organizację organów ochrony zabytków (w szczególności art. 3, 4, 6, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 71, 89).

Zgodnie z art. 4 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa odróżnia ochronę zabytków od opieki nad zabytkami, przypisując ochronie zabytków czynności o charakterze władczym, realizowane przez organy administracji publicznej w oparciu o obowiązujące akty prawne oraz przypisane im ustawowo kompetencje (np. wydawanie decyzji administracyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, zapobieganie zagrożeniom, kontrolę stanu ich zachowania a także uwzględnienie ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska).

Natomiast, zgodnie z art. 5 ustawy, opieka nad zabytkami to działania faktyczne podejmowane przez właściciela lub posiadacza zabytku, polegające w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 71. ust. 2. ustawy, w przypadku gdy tytuł prawny do zabytku posiada jednostka samorządu terytorialnego, sprawowanie opieki nad zabytkami, określonej w art. 5 ustawy, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Ponadto, zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy, ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zadania dotyczące ochrony i opieki nad zabytkami zostały uwzględnione w wielu obowiązujących aktach prawnych.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Konstytucyjnym obowiązkiem Państwa (art. 5 i 6 konstytucji RP) jest ochrona dziedzictwa kulturowego. *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycze na lata 2020-2023* wpisuje się w cele strategiczne dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego realizowane na szczeblu krajowym. Należą do nich: *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022*, *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

„Celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Bardzo istotne jest przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich: „Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez **wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich**:

- 1) zasady primum non nocere,
 - 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
 - 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji,
 - 4) zasady, zgodnie z którą usuwać należy to, co na oryginał działa niszcząco,
 - 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
 - 6) zasady odwracalności metod i materiałów,
 - 7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.
- Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów - pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów-architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych - codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń”.

4.1.1. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Głównym celem *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1 - Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2 - Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3 - Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Jako dopełnienie celów Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami wskazano kilka zagadnień horyzontalnych, z których najistotniejsze dla problematyki gminnego programu opieki nad zabytkami są:

- 1) uporządkowanie sfery ochrony zabytków nieruchomych, uporządkowanie rejestru;
- 2) podniesienie, jakości służb w zakresie realizacji pozostałych zadań w odniesieniu do zabytków nieruchomych (szkolenia, wzmocnienie orzecznictwa);
- 3) zwiększenie efektywności ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego – poprzez lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w ich otoczeniu;
- 4) wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- 5) zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin w ochronę i opiekę nad zabytkami, oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych, jako skutecznej formy ochrony zabytków;
- 6) merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w zakresie opieki nad zabytkami przez organy ochrony zabytków;
- 7) promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020

Ogólne wytyczne do konstruowania gminnych programów opieki nad zabytkami zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury obejmuje wszystkie sfery i zagadnienia, jakie wiążą się z funkcjonowaniem kultury w Rzeczypospolitej Polskiej. Cechą charakterystyczną jest horyzontalne ujęcie wielu zagadnień, które znalazły swój odpowiednik w Narodowych Programach Kultury, będących podstawowymi dokumentami programowymi realizowania przyjętej strategii. Wśród działań określonych w Strategii znalazły się tylko takie, które

w bezpośredni sposób przekładają się na rozwój kultury. Z punktu widzenia systemu wdrażania Strategii, a poprzez to kształtowania warunków opieki nad zabytkami, bardzo istotne znaczenie ma fakt, iż po raz pierwszy docelowym obszarem działania państwa w dziedzinie kultury i ochrony dziedzictwa narodowego jest region.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury wskazuje także bardzo ważną przemianę w kształtowaniu podejścia do sposobów ochrony dziedzictwa kulturowego. Współczesna ochrona zabytków powinna skupiać się bowiem na powiązaniu kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów, ponieważ m.in. „Kultura wraz z przemysłami kultury staje się sektorem generującym dochody, nowe miejsca pracy, a także czynnikiem zwiększającym atrakcyjność lokalizacyjną regionów dla inwestorów i mieszkańców”.

W *Uzupełnieniach Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*, poza przesunięciem daty kierunkowej, wprowadzono programy operacyjne, jako system realizacyjny *Narodowej Strategii Rozwoju Kultury*, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dla działań związanych z opieką nad zabytkami powołano Program Operacyjny „DZIEDZICTWO KULTUROWE” z następującymi priorytetami:

1. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych.
2. Rozwój instytucji muzealnych.
3. Ochrona dziedzictwa narodowego poza granicami kraju.
4. Ochrona zabytków archeologicznych.
5. Tworzenie zasobów cyfrowych dziedzictwa kulturowego.
6. Ochrona zabytkowych cmentarzy.

Celem strategicznym ww. *Programu* jest intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych. Celami częściowymi tego Programu są:

- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków;
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
- promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informatycznego;
- rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego;
- tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;
- zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granice Polski.

W *Uzupełnieniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020* dostrzeżono dużą dysproporcję w rozwoju kultury w różnych regionach kraju.

Misją strategii jest: Zrównoważony rozwój kultury, jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

W dokumencie wyznaczono, jako cel strategiczny zrównoważenie rozwoju kultury w regionach, któremu towarzyszy 12 celów cząstkowych/uzupełniających:

- 1) Wzrost efektywności zarządzania sferą kultury,
- 2) Zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury,
- 3) Wzrost udziału kultury w PKB,
- 4) Zachowanie dziedzictwa kulturowego zabytków,
- 5) Modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury,
- 6) Wzrost uczestnictwa w kulturze,
- 7) Rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych,
- 8) Efektywna promocja twórczości.
- 9) Promocja polskiej kultury zagranicą.
- 10) Ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem.
- 11) Wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury.
- 12) Rozwój przemysłów kultury (kinematografia, media, design, wydawnictwa, fonografia).

Strategia w perspektywie lat 2004 – 2020 wyznaczyła następujące obszary strategiczne, z których jedno wprost a inne pośrednio mogą odnosić się do zachowania dziedzictwa na poziomie samorządowym:

- 1) promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- 2) ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- 3) wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,

Natomiast cele cząstkowe będą realizowane w ramach pięciu obszarów priorytetowych, którym odpowiadają Narodowe Programy Kultury (NPK). Wśród nich najważniejszym dla ochrony zabytków jest: Dziedzictwo kulturowe NPK Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego.

4.1.3 Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Uchwałą Nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 r. Rada Ministrów określiła *Koncepcje Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*, która będzie realizowana poprzez realizację celów szczegółowych:

Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

4.1.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Głównym celem *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego* (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.) jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na 15 poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W Strategii podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

- *Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020;*
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego;*
- *Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020;*
- *Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020;*
- *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021*
- *Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2010 – 2020*

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020

Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007-2020 wyznacza kierunki polityki regionalnej dla różnych poziomów administracji samorządowej oraz partnerów społecznych i gospodarczych. Jak stwierdzono w części wstępnej „Nadrzędnym celem Strategii

jest zapewnienie województwu podkarpackiemu partnerskiej i konkurencyjnej pozycji w Polsce i Europie, w oparciu o geograficzne położenie, potencjał demograficzny, tradycje przemysłowe, walory środowiskowe, historyczne i kulturowe". Ramy strategii wyznacza 8 głównych obszarów strategicznych, tj.:

- Gospodarka regionu
- Infrastruktura techniczna
- Obszary wiejskie i rolnictwo
- Ochrona środowiska
- Kapitał społeczny
- Współpraca międzynarodowa
- Ochrona zdrowia
- Zabezpieczenie społeczne.

W części I Strategii dotyczącej Diagnozy w rozdziale zatytułowanym „Diagnoza sektorowo-przestrzenna kształtowania się procesu rozwoju regionu" w podrozdziale dotyczącym Turystyki i rekreacji wskazano na znaczenie dziedzictwa kulturowego w rozwoju tej dziedziny gospodarki: „Województwo dysponuje krajobrazem kulturowym o wybitnych wartościach estetycznych, skupionym na niewielkiej, stosunkowo dobrze skomunikowanej wewnętrznie przestrzeni (...) Wyróżniającym województwo potencjałem jest wielowątkowe dziedzictwo kulturowe, wpisane w konteksty religijne i zachowane, częstokroć, w unikalnej formie (np. architektura drewniana) oraz zasoby współczesnej kultury regionu: twórcy, środowiska artystyczne i intelektualne, imprezy, instytucje, organizacje pozarządowe, etc."

W tej samej części *Strategii* w podrozdziale dotyczącym Kapitału społecznego dokonano oceny i analizy istniejących instytucji i placówek kulturalnych (w tym muzeów), ważnych cyklicznych wydarzeń artystycznych i kulturalnych odbywających się na terenie województwa.

W części II Strategii zatytułowanej: „Cele strategiczne, priorytety, kierunki działań i przedsięwzięcia" konkretne działania odnoszące się z znacznym stopniem do problematyki ochrony i opieki nad zabytkami znalazły się m.in.:

W rozdziale dotyczącym Gospodarki regionu:

- w **Priorytecie 3: *Działania na rzecz podniesienia atrakcyjności regionu dla rozwoju inwestycji***

- w Kierunku działania 2: *Tworzenie korzystnego klimatu dla inwestorów*, gdzie wskazano, że „...rolą samorządu województwa jest optymalne wykorzystanie położenia geograficznego, środowiska naturalnego, **walorów kulturowych** regionu, kapitału ludzkiego itp. dla stworzenia konkurencyjnej oferty w celu przyciągnięcia inwestora..."

- w **Priorytecie 4: *Turystyka, jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa***

- w Kierunku działania 1: *Podniesienie konkurencyjności produktu turystycznego*, gdzie stwierdzono, że „Niezbędna jest modernizacja szlaków turystycznych, dalsza rewaloryzacja zabytkowych, a często unikatowych, obiektów sakralnych i świeckich.

- w Kierunku działania 3: *Współpraca i współdziałanie podmiotów i instytucji związanych z turystyką, w tym rozwijanie partnerstwa publiczno-prywatnego oraz służącego pozyskiwaniu środków z funduszy europejskich i innych zewnętrznych źródeł wspierających bezpośrednio lub pośrednio rozwój turystyki* wskazano, że „Należy przyjąć ustalenie, że wojewódzkie programy obejmujące rozwój transportu, budowę zbiorników wodnych, rewaloryzacje zabytków i ochronę dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego, rozwój terenów wiejskich i inne związane z podróżami i usługami świadczonymi odwiedzającym, będą opiniowane przez specjalistów z zakresu turystyki. Podstawa sukcesu w realizacji przedsięwzięć rozwijających turystykę będzie montaż środków finansowych współdziałających podmiotów oraz sięganie po fundusze zewnętrzne, zwłaszcza z Unii Europejskiej.

W oparciu o przepisy prawne regulujące partnerstwo publiczno-prywatne przygotowywane będą projekty turystyczne, których efektem będą nowe miejsca pracy lub zwiększenie dochodów ludności regionu”.

W rozdziale dotyczącym **Ochrony Środowiska** uznano, że celem strategicznym w tej dziedzinie jest poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych

- w **Priorytecie 4: Zachowanie oraz ochrona różnorodności biologicznej i krajobrazowej** zwrócono uwagę, że „Warunki przyrodnicze dają możliwość rozwoju rolnictwa (szczególnie ekologicznego), leśnictwa, turystyki (w tym agroturystyki), a także lecznictwa uzdrowiskowego. Stan środowiska przyrodniczego ma ogromne znaczenie dla turystyki, a dodatkowym, sprzyjającym rozwojowi tej dziedziny elementem jest zachowanie autentycznych zasobów kulturowych”.

W rozdziale zatytułowanym **Kapitał społeczny:**

- w **Priorytecie 3: Rozwój kultury** uznano, że: Główną ideą polityki kulturalnej na lata 2007-2020 na poziomie regionu jest dążenie do uzyskania odczuwalnej społecznie poprawy w zaspokajaniu potrzeb kulturalnych, a jej kluczowe cele to:

- przeciwdziałanie nadmiernym, społecznie nieakceptowanym dysproporcjom w poziomie rozwoju i warunków uczestnictwa kulturalnego ludności w województwie (zwłaszcza między stolicą regionu a jej otoczeniem), pielęgnowanie (ochrona) tożsamości kulturowej regionu, w tym tożsamości narodowych i etnicznych, wzmocnienie procesów integracyjnych w społeczności regionalnej,

- poprawa jakości środowiska kulturowego Podkarpacia,

- w Kierunku działania 2: *Kształtowanie kulturowej tożsamości regionalnej* zawarto bardzo istotne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami wskazania i cele. „Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej zapewnia ochronę dziedzictwa kulturowego i dostępu do wartości kulturowych, przy kierowaniu się zasadą równoważonego rozwoju społeczeństwa. Wymaga to:

- ugruntowania zasady zrównoważonego rozwoju, jako podstawy trwałej polityki społecznej, kulturalnej i przestrzennej Podkarpacia,

- zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, a także rewaloryzacji i rewitalizacji kulturowo zdegradowanego środowiska. Wychodząc z tych założeń, jako jeden

z głównych celów rozwoju kultury województwa podkarpackiego przyjęto kształtowanie jego kulturowej tożsamości. Oznacza to budowanie - wokół istniejącego tutaj dziedzictwa kulturowego i tradycji - podkarpackiej świadomości regionalnej. Dokonywać się ono powinno poprzez zachowanie i odbudowę dziedzictwa kulturowego, wspieranie twórczości artystycznej oraz ochronę krajobrazu kulturowo-przyrodniczego wsi i miast". Uznano też, że: wzmocnieniu regionalnych więzi kulturowo-społecznych mieszkańców województwa podkarpackiego będą służyć m.in:

- „propagowanie wiedzy o regionie i „małych ojczyznach” - zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej (organizacja wycieczek turystyczno-krajoznawczych, wyznaczanie „szlaków kulturowo – historycznych”),
- promocja korzyści ze współpracy kulturalnej społeczności i władz w ramach regionu,
- ochrona dóbr kultury materialnej (w szczególności zabytków nieruchomych, tak architektury miejskiej jak i wiejskiej, oraz zabytków ruchomych, wytworów sztuki czy rzemiosła),
- zachowanie innych wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego przy uwzględnieniu potrzeb przyszłych pokoleń,
- wspieranie twórczości artystycznej znaczeniu ogólnonarodowym, regionalnym i lokalnym, której źródła tkwią w dziedzictwie regionu,
- ochrona krajobrazu kulturowego wsi podkarpackiej i małych miast,
- w Kierunku działania 3: *Poprawa jakości środowiska kulturowego* „Dobry stan szeroko rozumianego środowiska kulturowego oznacza zapewnienie przyszłym pokoleniom życie w otoczeniu dóbr o wysokich standardach oraz zachowanie i pomnażanie dziedzictwa kulturowego. Zrównoważony rozwój Podkarpacia musi stawiać za nadrzędny cel zachowanie wartości środowiska kulturowego oraz poprawę jego jakości”.

W rozdziale dotyczącym **Współpracy międzynarodowej** za cel strategiczny uznano wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochronę wartości przyrodniczo – krajobrazowych.

- w **Priorytecie 2: *Współpraca na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego*** stwierdzono, że: „Współpraca międzynarodowa zorientowana na wzajemne poznawanie się, rozwijanie więzi społecznych i gospodarczych, to istotny czynnik rozwoju podróży między krajami (...)

W rozwoju turystyki w regionie szczególną rolę powinno odgrywać dziedzictwo i życie kulturalne regionu, gdyż kultura w istotnym stopniu inspiruje rozwój turystyki, zaś ruch turystyczny wspiera i promuje dobra kultury. Należy podkreślić, iż dziedzictwo kulturowe Podkarpacia, oparte na wielonarodowej, wielokulturowej i wielowyznaniowej historii regionu, stanowi składową kulturę europejskiej, godną różnorodnych działań promocyjnych, a także rozwoju wymiany kulturalnej. Korzystając z doświadczeń krajów o rozwiniętej gospodarce turystycznej oraz ze wsparcia europejskich i innych funduszy celowych, podejmować należy działania służące ochronie, jak i ekspozycji turystycznej dóbr kultury, tworzeniu nowych produktów turystycznych oraz podnoszeniu poziomu obsługi międzynarodowego ruchu turystycznego”.

- w Kierunku działania 1: *Współpraca w zakresie informacji i promocji turystyczno-kulturalnej* przyjęto, że: „Współpraca międzynarodowa województwa powinna obejmować działania w zakresie upowszechniania informacji turystycznej i kulturalnej, realizowane na poziomie międzynarodowym, międzyregionalnym i transgranicznym”.
- w Kierunku działania 2: *Podjęcie działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego* wskazano, że „Nieodzowne jest również podejmowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez”, m.in.:
 - „inicjowanie i wspieranie wspólnych projektów badawczych, edukacyjnych i edytorskich prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe, w tym pogranicza polsko-słowacko-ukraińskiego (programy edukacyjne, trasy turystyczne, imprezy folklorystyczne, festyny archeologiczne itp.),
 - zagospodarowanie, popularyzację i promocje obiektów zabytkowych oraz ich wykorzystanie, jako miejsc szczególnie atrakcyjnych turystycznie,
 - przygotowanie programu ochrony zabytkowych cmentarzy, ze szczególnym uwzględnieniem cmentarzy wojskowych z okresu I wojny światowej oraz kirkutów, jako ważnych elementów dziedzictwa kulturowego,
 - ochronę zabytkowego krajobrazu, głównie parków rezydencjonalnych w Polsce i na Ukrainie, (...)
 - ochronę zabytków ruchomych (wspieranie rozwoju pracowni konserwatorskich w muzeach, unowocześnianie metod gromadzenia, inwentaryzowania i opracowywania zbiorów, wspieranie inwestycji remontowych w celu poprawy bezpieczeństwa zbiorów muzealnych),
 - wspieranie folkloru oraz zanikających zawodów,
 - publikowanie materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo i krajobraz kulturowy.”
- w Kierunku działania 3: *Podjęcie działań na rzecz rozwoju turystyki* wskazano m.in. na potrzebę
 - tworzenia transgranicznej infrastruktury turystycznej, a zwłaszcza szlaków turystycznych uwzględniających wspólne dziedzictwo kulturowe, przyrodnicze, historyczne, a także przemysłowe.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego, a właściwie zawarta w nim koncepcja ochrony dziedzictwa kulturowego, były wstępnie opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Autorzy planu podnoszą, iż województwo podkarpackie posiada liczne, zróżnicowane pod względem pochodzenia, form funkcjonalnych i architektonicznych zespoły i obiekty zabytkowe. Przyznając niekwestionowany prymat w kategorii zabytkowych układów urbanistycznych i ośrodków kulturotwórczych Rzeszowowi, Dębicy, Przemyślowi, Jarosławowi, Łańcutowi, Krosnu i Sanokowi, wymienia również kilka układów małomiasteczkowych, których rewitalizacja i uaktywnienie stwarza rezerwy do rozwoju turystyki kulturowej i agroturystyki (są to: Głogów Małopolski, Kalwaria Paławska, Pruchnik i Jaćmierz).

Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to *Kultura, turystyka i ochrona środowiska*. W ramach tego pola za priorytet przyjęto *Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu, jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego*. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano *wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych*. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być *rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej, jako podstawy tworzenia produktu turystycznego*.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w *Planie* zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- *ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ład przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,*
- *przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,*
- *tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wielkoprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,*
- *promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,*
- *zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach; transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,*
- *ograniczanie negatywnych skutków działalności urzędów infrastruktury technicznej, społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.*

W *Planie* zawarto też *Ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego*, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną.

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględnia także problemy dotyczące dziedzictwa kulturowego.

Plan wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo -przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało, jako zadanie władz województwa. Uznano także za konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewaloryzacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów proponowanych Pomników Historii.

W Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego), których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w *Planie* celów.

4.2.3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020

Problematyka opieki nad zabytkami znalazła także swoje miejsce w *Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020* w celach szczegółowych:

- 1) Poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych,
- 2) Wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochrona wartości przyrodniczo-krajobrazowych.

Stwierdzono, że jeden ze strategicznych kierunków rozwoju województwa powinna stanowić gospodarka turystyczna – istotny czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego, wynikający bezpośrednio z analizy potencjału zawartego w walorach turystycznych województwa, który należy w pełni wykorzystać w celu pobudzenia koniunktury gospodarczej w województwie. Zauważono, iż rozwój gospodarki turystycznej może bezpośrednio wspomagać działalność instytucji chroniących regionalne dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze.

4.2.4. Program Rozwoju Kultury w województwie podkarpackim na lata 2010-2020

Program Rozwoju Kultury w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2020 został opracowany przez Urząd Marszałkowski Województwa Podkarpackiego (załącznik do Uchwały Nr XVLI/876/10 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 26 kwietnia 2010 r.) wyznaczając cele strategiczne rozwoju kultury w województwie podkarpackim na lata 2010-2020, wzięto pod uwagę siedem zasadniczych elementów, które z jednej strony są podyktowane

przeobrażeniami kultury w wymiarze globalnym, z drugiej zaś uwzględniają uwarunkowania regionalne.

Są to:

1. Cel strategiczny I. Ochrona dziedzictwa kulturowego
2. Cel strategiczny II. Edukacja kulturalna
3. Cel strategiczny III. Wsparcie dla społecznego ruchu kulturalnego
4. Cel strategiczny IV. Nowoczesne technologie w kulturze
5. Cel strategiczny V. Dostosowanie infrastruktury kulturalnej do obowiązujących standardów i trendów światowych
6. Cel strategiczny VI. Promocja województwa poprzez kulturę w kraju i poza jego granicami
7. Cel strategiczny VII. Zwiększenie uczestnictwa w kulturze poprzez zinstytucjonalizowane formy aktywizacji różnych środowisk

Wyznaczone niniejszym programem cele strategiczne podejmują swoją zawartością merytoryczną problematykę koniecznych przemian w dziedzinie kultury, umiejscawiając je jednocześnie w charakterystycznych dla województwa podkarpackiego uwarunkowaniach. Wychodząc naprzeciw projektowanej reformie prawa kultury i zasad jej finansowania, odnoszą się do najbardziej pożądaných przemian w skali mikro i jako takie mogą stanowić drogowskaz dla wszystkich podmiotów zajmujących się dziedziną kulturalnej aktywności. Mając na uwadze fakt, że przewidywane przeobrażenia sfery kultury będą procesem długotrwałym, przyjęto, że okres dziesięciu lat obowiązywania niniejszego dokumentu programowego jest wystarczający do realizacji założonych w nim celów, które przeprowadzą podkarpacką kulturę przez okres przejściowy i umożliwią jej dostosowanie do obowiązujących trendów po wprowadzonych zmianach, a tym samym osiągnięcie poziomu oczekiwanego i wymaganego w realiach XXI w.

4.2.5. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021 został przyjęty Uchwałą Nr LXI/966/18 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 24 września 2018 r. W Programie wyznaczono priorytety i kierunki działania dla obszaru całego województwa w oparciu o analizę stanu zachowania obiektów, ich ochrony, tendencji dotyczących ochrony dziedzictwa oraz polityki regionalnej. Wybrane założenia i kierunki działania w oparciu o analizę stanu dziedzictwa kulturowego zostały zawarte w 3 priorytetach, w których określono kierunki działania:

Priorytet I

Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Kierunek działań 1: Rewaloryzacja i rewitalizacja układów urbanistycznych i ochrona układów ruralistycznych.

Kierunek działań 2: Zachowanie tożsamości regionalnej i lokalnej oraz historycznej wielokulturowości regionu.

Kierunek działań 3: Tworzenie parków kulturowych, jako forma ochrony krajobrazu kulturowego.

Priorytet II Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, jako czynniki rozwoju społeczno-gospodarczego województwa.

Kierunek działań 1: Ochrona obiektów zabytkowych o szczególnej wartości, wpisanych oraz predysponowanych do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO oraz Listę Pomników Historii.

Kierunek działań 2: Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

Kierunek działań 3: Wzmocnienie poziomu ochrony zabytków przemysłu, techniki i sztuki inżynierskiej.

Kierunek działań 4: Opieka nad zabytkami ruchomymi.

Kierunek działań 5: Podejmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego oraz promocja i edukacja służące budowaniu tożsamości.

Kierunek działań 1: Rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków oraz przetwarzanie informacji o zabytkach.

Kierunek działań 2: Działania szkoleniowe oraz edukacja i promocja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu.

Kierunek działań 3: Tematyczne szlaki turystyczne. Zakłada się, że zadania określone Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. wspólne działanie władz regionu z ministerstwem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego, z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, jednostkami samorządu terytorialnego, diecezjami, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi oraz właścicielami i posiadaczami obiektów,
2. działania własne władz regionu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu (analiza dokumentów programowych powiatu)

Kwestie ochrony i opieki nad zabytkami w Powiecie Ropczycko-Sędziszowskim omawia szerzej *Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2010 – 2020*.

5.1.1 Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2010 – 2020

Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2010 – 2020 ujmuje główne cele i uwarunkowania rozwoju powiatu w horyzoncie 10 letnim, uwzględniając zmieniające się warunki wewnętrzne i zewnętrzne oraz czynne uczestnictwo podmiotów publicznych, pozarządowych i prywatnych. Celem niniejszej strategii jest zaprogramowanie

długofalowej polityki społeczno-gospodarczego rozwoju Powiatu Ropczycko - Sędziszowskiego.

Istotą *Strategii Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2010 – 2020* jest określenie misji i wizji rozwoju, wyznaczenie celów strategicznych i sprecyzowanie działań. Dzięki realizacji zamierzeń strategicznych możliwą stanie się poprawa społecznej, ekonomicznej i przestrzennej spójności Powiatu.

Wizja powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego brzmi:

„Powiat Ropczycko-Sędziszowski silnym ogniwem zrównoważonego rozwoju województwa podkarpackiego”.

Zaś misja powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego to:

„Powiat Ropczycko-Sędziszowski zapewnia optymalne warunki rozwoju społeczno-gospodarczego dla całej społeczności lokalnej aktywnie włączającej się w relację priorytetowych funkcji i przedsięwzięć regionalnych wspomagający rozwój województwa podkarpackiego”.

W ramach programu wyodrębniono cel nadrzędny i 4 cele strategiczne. Celem nadrzędnym powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego jest:

Wzrost potencjału gospodarczego i społecznego powiatu, jako podstaw do poprawy poziomu życia mieszkańców

W ramach celu nadrzędnego wyodrębniono 4 cele strategiczne:

Cel strategiczny 1: Zwiększenie efektywności gospodarki i rozwój innowacji

Cel strategiczny 2: Poprawa jakości życia mieszkańców

Cel strategiczny 3: Rozwój przestrzeni miejskich i obszarów wiejskich powiatu

Cel strategiczny 4: Ochrona środowiska

W celu strategicznym 3 wyodrębniono: Cel operacyjny: 3.1 Rozwój przestrzeni miejskich,
Działania: 3.1.1 Rewitalizacja obszarów zdegradowanych.

5.1.2. Strategia Rozwoju Gminy Iwierzycy na lata 2016-2025

Strategia Rozwoju Gminy Iwierzycy na lata 2016-2025 jest podstawowym, najważniejszym narzędziem polityki lokalnej o charakterze długofalowym, wyznaczającym priorytety i cele. Dokument ten stanowi odpowiedź na ustawowy wymóg prowadzenia polityki rozwoju w oparciu o strategię. Jest również kontynuacją działań realizowanych w latach 2008-2015 w ramach *Strategii Rozwoju Gminy Iwierzycy*.

Wizja Gminy Iwierzycy została sformułowana jako: „Gmina Iwierzycy przyjazna dla mieszkańców, inwestorów i turystów, która zapewnia perspektywy rozwoju w zakresie godnego życia, prowadzenia działalności gospodarczej i rolniczej, osiedlania się i rozwoju intelektualno-duchowego w warunkach atrakcyjnych walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego.”

Misja Gminy określa, priorytety samorządu w działaniach na rzecz zaspokojenia potrzeb mieszkańców. Misja w swej istocie łączy wszystkie środowiska, siły i osoby na rzecz jej

realizacji, jednak bez wskazywania sposobów i środków. Misja Gminy Iwierzycy na lata 2016–2025 stanowi kontynuację misji przyjętej w dokumencie *Strategii Rozwoju Gminy Iwierzycy na lata 2008-2015*.

Misja Gminy Iwierzycy zdefiniowana została następująco: „Gmina Iwierzycy to gmina zrównoważonego rozwoju gospodarczego zapewniającego mieszkańcom miejsca pracy, warunki rozwoju przedsiębiorczości, rolnictwa i agroturystyki oraz dostęp do infrastruktury technicznej. Iwierzycy to gmina otwarta dla inwestorów i turystów, to miejsce do godnego i bezpiecznego życia.”

Plan strategiczny rozwoju gminy wyznacza przestrzeń do sformułowania celów strategicznych, operacyjnych oraz zadań. Plan ten zawiera zarówno zadania ze Strategii Rozwoju przyjętej w 2008 r., które uznano za wciąż aktualne i potrzebne, jak i zadania zupełnie nowe, dopasowane do zmieniających się uwarunkowań społecznych i gospodarczych.

W Obszarze Strategicznym 3: Turystyka, Rekreacja, Promocja za cel strategiczny uznano: Zwiększenie atrakcyjności turystyczno-krajobrazowej. Celem operacyjnym obrano:

3.1 Tworzenie i rozwój bazy turystycznej i rekreacyjnej.

Budowa ścieżek i szlaków rowerowych.

Działania na rzecz wspierania rozwoju agroturystyki.

Budowa terenów aktywnego wypoczynku: siłowni na powietrznym, place zabaw, itp.

Stworzenie i rozwój bazy noclegowo-gastronomicznej.

3.2 Dziedzictwo kulturowe.

Zagospodarowanie cennych kulturowo obiektów i terenów.

Rewitalizacja zabytkowych obiektów i ich otoczenia.

Rozwój działalności kulturalnej (propagowanie działalności kół gospodyń wiejskich, zespołów ludowych, itp.

5.1.3 Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Iwierzycy na lata 2017-2023

Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Iwierzycy na lata 2017-2023 ma na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego najbardziej zdegradowanych obszarów gminy poprzez przedsięwzięcia kompleksowe (uwzględniające aspekt społeczny, gospodarczy, przestrzenny, środowiskowy i kulturowy), skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany.

Założenia Programu Rewitalizacji wynikają z przeprowadzonej całościowej analizy zjawisk kryzysowych i potencjałów oraz czynników mających szczególne znaczenie z punktu widzenia rewitalizacji. Program określa strategiczne kierunki działań dla wyznaczonego obszaru rewitalizacji na terenie Gminy Iwierzycy. Określono wizję – pokazującą wizerunek obszaru rewitalizacji w przyszłości; misję – będącą naczelnym kierunkiem zintegrowanej polityki terytorialnej, wokół której koncentrować się będą kompleksowe i partnerskie działania wszystkich interesariuszy rewitalizacji.

Wizja Programu Rewitalizacji: „Wiercany – funkcjonalną i bezpieczną przestrzenią, na której zintegrowani, aktywni społecznie i przedsiębiorczy mieszkańcy posiadają dostęp do podstawowych usług i atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego”.

Misja Programu Rewitalizacji: „Budowanie tożsamości miejsca w oparciu o lokalne tradycje oraz tworzenie warunków i możliwości do wzmacniania więzi społecznych i ograniczenia wykluczenia społecznego”.

Wytyczono 2 cele rewitalizacji, wokół których skoncentrowane zostały kierunki działań:

Cel rewitalizacji 1. – Zwiększenie aktywności społecznej i gospodarczej mieszkańców

Kierunek działania 1.1. – Włączenie społeczne osób wykluczonych oraz zagrożonych ubóstwem;

Kierunek działania 1.2. – Pobudzenie aktywności społecznej, integracji i przedsiębiorczości mieszkańców;

Kierunek działania 1.3. – Wzmacnianie kapitału społecznego dzieci i młodzieży;

Cel rewitalizacji 2.- Poprawa jakości życia mieszkańców

Kierunek działania 2.1. – Kształcenie estetycznego, bezpiecznego i funkcjonalnego centrum miejscowości

Kierunek działania 2.2. – Zapewnienie dostępu do wysokiej jakości usług publicznych

5.1.4. Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Iwierzycy.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Iwierzycy ma formę koncepcji strategii przestrzennego zagospodarowania gminy Iwierzycy. Jego integralną częścią jest opracowana wcześniej Diagnoza, w której zawarte zostały elementy uwarunkowań rozwojowych gminy. Opracowanie zawiera następujące główne części:

- Wizję przyszłości gminy
- Strategiczne cele i kierunki rozwoju
- Kierunki zagospodarowania przestrzennego

Celem Strategicznym *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Iwierzycy* jest „Trwały i zrównoważony rozwój gminy, dla wzmocnienia stabilizacji demograficznej i utrzymywania pożądanego poziomu życia mieszkańców, oraz ochrony walorów środowiskowych gminy”.

Realizacja celu strategicznego jest uwarunkowana podjęciem działań w następujących kierunkach:

Kierunek 1.: Ugruntowanie podstaw ekonomicznych bytu mieszkańców poprzez właściwą organizację przekształceń w sferze produkcji i mieszkalnictwa;

Kierunek 2.: Rozbudowa infrastruktury technicznej i społecznej, umożliwiającej właściwe funkcjonowanie społeczeństwa i gospodarki oraz podnoszącej atrakcyjność życia i inwestowania w gminie;

Kierunek 3.: Utrzymanie ładu przestrzennego oraz wysokiej jakości i atrakcyjności środowiska przyrodniczego i kulturowego, co stwarza podstawy do trwałej kontynuacji procesów rozwojowych bez naruszania równowagi pomiędzy poszczególnymi składowymi.

Priorytety rozwoju

Na poszczególnych kierunkach, strategicznymi priorytetami będą:

kierunek 1 – podstawy ekonomiczne bytu mieszkańców, organizacja przekształceń w sferze produkcji i mieszkalnictwa:

1a - rolnictwo

- Restrukturyzacja produkcji rolnej w kierunku pracochłonnych rodzajów produkcji roślinnej i zwierzęcej, przy stałej trosce o zapewnienie należytych standardów w dziedzinie ochrony środowiska
- Specjalizacja wzrost towarowości produkcji, oraz wzrost efektywności wykorzystania ziemi (scalenia gruntów), przy umiarkowanej intensyfikacji produkcji roślinnej
- Rozwój doradztwa rolniczego
- Rozwój przetwórstwa, magazynowania i konfekcjonowania produktów rolnych
- Rozwój usług dla rolnictwa
- Rozwój różnorodnych form samoorganizacji producentów rolnych.

1b – turystyka

- Rozwój bazy noclegowej w oparciu o kwatery prywatne (agroturystyka). Ochrona i udostępnianie walorów przyrodniczych i kulturowych gminy oraz jej krajobrazu
- Regulacja stosunków wodnych poprzez niezbędne dolesienia i budowę zbiorników wodnych (retencja), mogących służyć także celom rekreacyjnym
- Uruchomienie systemu informacji terenowej dla turystów i tablic informacyjnych przy atrakcyjnych miejscach i obiektach (informacja turystyczna)
- Utworzenie systemu ścieżek rowerowych o ukierunkowaniu dydaktycznowypoczynkowym, spełniających jednocześnie funkcje komunikacyjne dla mieszkańców (ścieżki rowerowe wg koncepcji będącej w posiadaniu Gminy)
- Aktywizacja turystyczna gminy, głównie w kierunku różnorodnych form wypoczynku cotygodniowego mieszkańców bliżej położonych miast, lub w formie tzw. „zielonej szkoły”

1c – zabudowa

- Koncentracja zabudowy mieszkaniowej w ośrodku gminnym – Iwierzycy-Wiercany, oraz wzdłuż drogi Bystrzyca-Iwierzycy. Rozwój terenów i budownictwa letniskowego wyłącznie w formach zorganizowanych i ograniczonych do wyznaczonych rejonów

kierunek 2 – infrastruktura społeczna i techniczna:

- Budowa systemów zaopatrzenia w wodę i odprowadzenia ścieków (małe oczyszczalnie), obejmujących wszystkie miejscowości gminy
- Podniesienie drożności głównej osi komunikacyjnej i infrastrukturalnej w relacji Bystrzyca-Iwierzycy-droga nr 4, oraz powiązań miejscowości Iwierzycy ze wsiami Nockowa i Będzienice
- Poprawa powiązań komunikacyjnych w relacjach wewnętrznych gminy
- Rezerwa terenu pod poprawę połączenia komunikacyjnego w kierunku południowym
- Rozbudowa sieci usług w oparciu o miejscowość gminną Iwierzycy wraz z przyległą wsią Wiercany
- Modernizacja systemu zaopatrzenia energetycznego

kierunek 3 – ład przestrzenny oraz jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego, dla trwałego i zrównoważonego rozwoju

- Rewaloryzacja kulturowo i krajobrazowo wartościowych wiejskich zespołów zabudowy: Bystrzyca, Iwierzycy, Nockowa i Olchowa

- Zagospodarowanie Strzyżowsko-Sędziszowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, obejmującego północną część gminy, z ograniczeniem rozpraszania zabudowy i oddziaływania na środowisko oraz niezbędną ochronę obiektów i terenów o wartościach przyrodniczych i kulturowych

- Ochrona korytarza ekologicznego doliny rzeki Bystrzycy wraz z dopływami oraz leśnego pasma w zachodniej części gminy, jako ważnych elementów regionalnego systemu ekologicznego

- Tworzenie warunków dla wykorzystania walorów ekologicznych dla aktywizacji turystycznej gminy (w tym poprzez budowę zbiorników małej retencji wód i zalesianie najbardziej stromych zboczy)

- Wzmocnienie powiązań przyrodniczych w korytarzach ekologicznych, poprzez poprawę ciągłości terenów zielonych, w tym przede wszystkim wzdłuż potoków i rzeki Bystrzycy, oraz dolesienia, zwłaszcza w północnej i środkowej części gminy, a także zalesienia przydrożne i śródpolne oraz zalesianie zboczy w centralnej i północnej części gminy.

W programie zwrócono uwagę na ochronę środowiska kulturowego. Na terenach gdzie znajdują się obiekty prawnie chronione obiekty i zespoły zabytkowe obowiązuje zakaz lokalizacji nowych obiektów. Wszelkie prace podejmowane przy tych obiektach oraz prace prowadzone w ich sąsiedztwie i bezpośrednim otoczeniu a także działania inwestycyjne w chronionych układach przestrzennych wsi, wymagają uzgodnienia z Podkarpackim - Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Rzeszowie – w myśl art. 4 ust. 1 i 3; art. 5 ust. 1-12; art. 27 ust. 1-4 ustawy z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury (Dz. U. Nr 10, poz. 48, z 1962; Nr 38, poz. 173 z 1983 r.; Nr 35, poz. 192, z 1989 r.; Nr 34, poz. 198, z 1990 r.; Nr 56, poz. 322, z 1990 r.; Nr 106, poz. 496, z 1996 r.; Nr 5, poz. 24, z 1997 r.; Nr 88, poz. 554, z 1997 r.; Nr 115, poz. 741, z 1997 r.; Nr 106, poz. 668, z 1998 r.; Nr 98, poz. 1105, z 1999 r.), celem zachowania właściwych cech stylistycznych jak i zastosowania odpowiednich rozwiązań materiałowych. Nowo wznoszone obiekty w sąsiedztwie obiektów z wykazu dóbr kultury nie mogą dominować nad obiektami z tegoż wykazu.

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Analiza ma na celu zwięzłą charakterystykę zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy na tle zarysu historii obszaru gminy. Charakterystyka obejmuje całokształt dziedzictwa kulturowego gminy z uwzględnieniem krajobrazu kulturowego, poszczególnych typów i rodzajów zabytków oraz dziedzictwa niematerialnego.

5.2.1. Zarys historii obszaru gminy Iwierzycy

Charakterystyka gminy Iwierzycy

HISTORIA

Początki wsi wchodzących w skład Gminy Iwierzycy sięgają XIV wieku. Pojawiają się wówczas pierwsze wzmianki o wsi Iwierzycy. Powstanie wsi i jej nazwy wiąże się z legendą mówiącą o rycerzu i jego słudze Filipie, którzy przybyli na pobliskie wzgórze, tam rycerz wybudował obronną wieżę, która miała służyć do odpierania najazdów tatarskich. Podczas jednego z najazdów wieża przez długi czas była oblegana. Broniącym się groziła śmierć głodowa. Ostatecznie rycerz postanowił rozprawić się z Tatarami, otrzymał od sługi Filipa hełm, od czego wzięło nazwę owe wzgórze. Po pokonaniu Tatarów rycerz w dowód wdzięczności oddał słudze Filipowi wieżę (wierzyce), a sam wyjechał. W pobliskiej dolinie Filip założył osadę biorącą nazwę od owej wierzycy - Iwierzycy. Legenda ta wiąże się również z częstym występowaniem nazwiska Filipek, które jest osobliwe dla terenu wsi Iwierzycy. Powstanie poszczególnych wsi i ich nazw wchodzących w skład Gminy Iwierzycy wiążą się również z legendami, które można zasłyszeć odwiedzając gminę. Wieś Iwierzycy od początków swego istnienia administracyjnie przynależała do Kasztelani Sandomierskiej, jednakże bezpośredni nadzór nad wsią sprawował Wójt. Do Kasztelani Sandomierskiej należały również: Wiercany i Bystrzyca, pozostałe wsie: Nockowa, Wiśniowa, Olchowa, Sielec były własnością królewską. Sytuacja administracyjna poszczególnych wsi zmieniła się po I rozbiórce Polski w 1772 r. Weszły one wówczas w skład zaboru austriackiego. Sytuacja taka utrzymywała się do roku 1918, kiedy Polska odzyskała niepodległość. Wtedy też wyodrębniła się samodzielna Gromada Olimpów wchodząca wcześniej w skład Iwierzycy. Po II wojnie światowej nastąpiła kolejna reforma administracyjna, która zmieniła oblicze Polski oraz przynależność administracyjną poszczególnych miast i wsi. Wtedy to powstała Gmina Iwierzycy, która istnieje do dziś. Warto wspomnieć, że po II wojnie światowej z dwóch przysiółków należących do Nockowej i Wiśniowej powstała samodzielna wieś Będzienica. Po II wojnie światowej gmina należała do województwa rzeszowskiego i podlegała jurysdykcji powiatu dębickiego. Dopiero w 1955 r. reaktywowano powiat ropczycki, w skład którego weszły m.in. gromady: Bystrzyca, Iwierzycy, Nockowa i Olchowa. Powiat ten istniał w takich samych granicach do reformy administracyjnej w 1975 r. Gmina Iwierzycy powróciła do powiatu ropczycko-sędziszowskiego od 1 stycznia 1999 r.

Pod względem podziału kościelnego terytorium obecnej gminy Iwierzycy należało od średniowiecza do diecezji krakowskiej. Taki podział utrzymał się do czasów rozbiorowych, gdy mocą bulli papieża Piusa VI z 1789 r. powstało biskupstwo tarnowskie. W latach 1805-1925 obszar ten należał do diecezji przemyskiej, a w 1925 r. ponownie został włączony do diecezji tarnowskiej. W 1992 r. wszedł do nowo utworzonej diecezji rzeszowskiej.

W XIV w. omawiany teren należał do dekanatu dębickiego zw. „leśnym”, którego siedziba została przeniesiona w pierwszej połowie XV w. do Pilzna. W tym czasie na terenie gminy istniała tylko parafia w Nockowej, do której należały miejscowości: Wiśniowa, Wiercany, część Iwierzycy, Bystrzyca). Pozostałe wsie: Sielec i Olchowa oraz druga część Iwierzycy należały do parafii w Sędziszowie Młp. W XVI w. parafie te należały do dekanatu ropczyckiego, wzmiankowanego w protokołach wizytacyjnych. W XX w. parafia w Sędziszowie Młp. należała do dekanatu w Głogowie Młp. Na początku XX w. Nockowa wchodziła w skład dekanatu wielopolskiego, który został zlikwidowany w 1969 r. Na jego

miejsce w tymże roku erygowano dekanat w Sędziszowie Młp. W 1932 r. utworzono parafię w Bystrzycy, w 1997 r. powstała parafia w Olchowej.

Gmina, jednolita pod względem administracyjnym, podzielona jest pomiędzy trzy parafie: Parafia Nockowa (Iwierzycy, Nockowa, Wiercany, Olimpów, Będzienica i część Wiśniowej), Bystrzyca (Bystrzyca, część Wiśniowej) i Sędziszów Młp. (Sielec).

Gmina Iwierzycy zasięgiem administracyjnym obejmuje dziewięć wsi:

- Będzienica
- Bystrzyca
- Iwierzycy
- Nockowa
- Olchowa
- Olimpów
- Sielec
- Wiercany
- Wiśniowa

Będzienica

Będzienica położona jest w południowo-wschodniej części gminy Iwierzycy. Miejscowość ta do czasu II wojny światowej funkcjonowała, jako przysiółek dwóch sąsiadujących wsi Nockowej i Wiśniowej. Potwierdza to zapis w mapie katastralnej z 1849 r. Na jej terenie znajdował się folwark, który w okresie międzywojennym uległ parcelacji. Jako oddzielna wieś istnieje bardzo krótko, ponieważ wydzielona została, jako samodzielna jednostka po II wojnie światowej w latach 1946-1948. Będzienica posiada własną szkołę, kościół filialny i budynek OSP.

W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa rzeszowskiego. Wierni Kościoła rzymskokatolickiego należą do parafii św. Michała Archanioła w Nockowej, należącej do dekanatu Sędziszów Małopolski, diecezji rzeszowskiej.

Bystrzyca

Wieś Bystrzyca położona jest w dolinie rzeki o tej samej nazwie, w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, w gminie Iwierzycy. Wieś Bystrzyca została założona w 1417 r. przez sołtysa Wiercan, Piotra. Jej pierwotna nazwa miała brzmieć Budziszów. Nazwa ta nie przyjęła się jednak i niebawem pojawia się w innych materiałach źródłowych, jako Bystrzyca, dzieląc się ponadto w XVIII w. na dwie części Bystrzycę Górę i Dół. Bystrzyca Górna graniczyła z Zagorzycami, Bystrzycą Dolną, Wiśniową i Pstrągową. Podział Bystrzycy utrzymywał się aż do początków XX w. Bystrzyca była wsią królewską dóbr krzesłowych kasztelanii sandomierskiej w województwie sandomierskim w 1629 r. Dziś jest to jedna miejscowość leżąca w malowniczej dolinie zamkniętej od południa, wschodu i zachodu wyniosłymi wzgórzami. Najwyższy punkt znajduje się na południowym krańcu wioski na wysokości 449 m. n.p.m. Bystrzyca to jeden z najpiękniejszych zakątków Pogórza. W latach 1954-1972 była siedzibą GRN. W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa rzeszowskiego. Od okresu przedwojennego istniała tu szkoła podstawowa.

W 1933 r. Bystrzyca stała się samodzielną jednostką parafialną, w której skład wchodziła również część Wiśniowej. Miejscowość jest siedzibą parafii pod wezwaniem św. Franciszka z Asyżu, należącej do dekanatu Sędziszów Małopolski, diecezji rzeszowskiej.

Iwierzycy

Wieś Iwierzycy położona jest w dolinie Bystrzycy, 6 km na południe od Sędziszowa Młp., w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, w gminie Iwierzycy. Mieści siedzibę gminy Iwierzycy. W latach 1975–1998 wieś administracyjnie należała do województwa rzeszowskiego. Przez wieś przepływa Bystrzyca, niewielka rzeka dorzecza Wisły, dopływ Wielopolki. Były wsią królewską dóbr krzesłowych kasztelanii sandomierskiej w województwie sandomierskim w 1629 r. Iwierzycy należą do rzymskokatolickiej parafii św. Michała Archanioła w Nockowej, należącej do dekanatu Sędziszów Małopolski, diecezji rzeszowskiej

Pierwsze informacje źródłowe o Iwierzycach pochodzą z XIV w. Nie ulega jednak wątpliwości, że osadnictwo na tym terenie rozwijało się znacznie wcześniej. Świadczy o tym suplikacja z 1379 r., w której zawarta jest prośba o zwrot Iwierzyc kasztelanowi sandomierskiemu, co wskazuje na to, że już wcześniej miejscowość ta wchodziła w skład tych ziem. W obręb kasztelanii sandomierskiej ziemie owe wchodziły aż do 1772 r. W okresie tym bezpośrednimi zarządcami królewszczyzn pozostają sołtysi a później szlacheccy wójtowie, którymi min. byli: Jakub Tumigral w 1492 r. i Jan Zborowski w 1536 r. Wieś ta w tym okresie posiadała 34 kmieci, 10 zagrodników i 5 komorników. W późniejszym czasie właścicielami Iwierzyc stają się Lubienieccy, Michałowscy i Starowieyscy. Od 1944 r. majątek ziemski zostaje rozparcelowany pomiędzy chłopów. Iwierzycy zaczynają spełniać funkcję administracyjną dla najbliższego regionu by w końcu od 1973 r. stać się siedzibą władz gminnych dla 9-ciu sołectw.

Iwierzycy do 1721 r. należały w całości do parafii Sędziszów Młp. Później część Iwierzyc włączona została do parafii Nockowa a część przydworską pozostawiono w parafii Sędziszów Młp. Od 1972 r. Iwierzycy w całości należą do parafii Nockowa.

Nockowa

Nockowa to wieś położona we wschodniej części gminy Iwierzycy w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim. W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa rzeszowskiego. Wieś Nockowa istniała już na początku XIV w. i była własnością rycerską. W kolejnym okresie Nockowa weszła w skład dóbr Lewitów Jarosławskich. Kolejnymi jej właścicielami byli: Rafał z Jarosławia kanclerz wojnicki a po nim trzech jego synowie. W 1795 r. wieś ta należała do Iwanickich a od I połowy XIX w. do P. Wojnarowskiego. Ostatnim właścicielem Nockowej był Ludwik Doliński - marszałek powiatu Dębickiego. Nockowa jest siedzibą parafii, która powstała w II połowie XIV w. Do parafii w Nockowej należą następujące wsie: Nockowa, Będzienica, Iwierzycy, Wiercany, Olimpów i w części Wiśniowa. We wcześniejszych wiekach w skład tejże parafii wchodziły też wsie Bystrzyca, Wola Zgłobieńska, Błędowa i Niechobrz. Miejscowość ta znana jest z tradycji ruchu ludowego. To tu w 1933 r. rozegrały się tragiczne w skutkach wystąpienia chłopskie, które spowodowały śmierć kilku osób. Do dziś upamiętnia te wydarzenia pomnik walk chłopskich. Nockowa była też w latach 1954-1959 siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej, w skład której wchodziła ponadto miejscowość Będzienica. Od 1960 r.

miejsowości te zostały włączone w skład GRN w Iwierzycach. Tradycje rozwoju szkolnictwa w tej miejscowości sięgają XVI w., bowiem z 1595 r. pochodzi pierwsza wzmianka o wizytacji biskupiej szkoły przyparafialnej. Dopiero jednak na przełomie XIX i XX w. utworzona została powszechna szkoła podstawowa. Jak podają materiały źródłowe z 1678 r. w miejscowości tej funkcjonował również przyparafialny szpital dla ubogich. Od 1973 r. Nockowa wchodzi w skład gminy Iwierzycze i zarówno powierzchniowo jak też pod względem liczby ludności jest największym sołectwem tej gminy.

Olchowa

Olchowa położona jest na wzgórzach przy prawym brzegu rzeki Bystrzycy oraz nad rzeczką zwana Przykopa lub Krzykopą. Wieś Olchowa prawdopodobnie została założona na początku XIV w. i należała do klasztoru w Tyńcu. W połowie tego stulecia przeszła w prywatne posiadanie Pełki Czarnego. W XV wieku przejęła ją rodzina Niemstów. Był to wówczas folwark rycerski. W XVI w. i w I połowie XVII w. Olchowa znajdowała się w rękach Brzezińskich, a następnie dziedzicem części wsi był Walerian Konarski. Od końca XVIII w. stanowiła własność Elżbiety Lenczewskiej - Lubienieckiej, zmarłej w 1813 r. Następnie znalazła się w posiadaniu Teofila Dzikowskiego. W latach 1831 - 1856 właścicielem Olchowej był Alojzy Jabłonowski, uczestnik powstania styczniowego, który zginął w bitwie pod Komorowem. W II połowie XIX w. Olchową przejęli Rylscy, a pod koniec tego wieku dostała się w ręce Ludwika Dolińskiego. Do zabytków w Olchowej zaliczony został dwór wzniesiony w początkach XIX wieku dla Katarzyny i Alojzego Jabłonowskiego, który był następnie własnością Rylskich i Dolińskich. Remonty i przebudowy prowadzone na koszt kolejnych właścicieli miały niewielki zakres i nie zmieniły małego, skromnego dworu w „rezydencję”. W początkach XX w. dobudowano przed elewacją frontową prostą werandę, na którą wiesz kilka stopni schodów.

Do 1948 roku miejscowość była siedzibą gminy Olchowa. W latach 1975–1998 miejscowość należała administracyjnie do województwa rzeszowskiego.

Miejscowość jest siedzibą parafii Matki Bożej Fatimskiej, należącej do dekanatu Sędziszów Małopolski, diecezji rzeszowskiej.

Olimpów

Olimpów wieś położona w środkowej części gminy Iwierzycze w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim. Przez miejscowość przepływa Bystrzyca, niewielka rzeka dorzecza Wisły, dopływ Wielopolki. Olimpów należy do rzymskokatolickiej parafii św. Michała Archaniola w Nockowej, należącej do dekanatu Sędziszów Młp., diecezji rzeszowskiej. W latach 1975–1998 miejscowość położona była w województwie rzeszowskim. Wieś Olimpów należy do jednej z najmłodszych miejscowości gminy Iwierzycze. W kronikach figuruje zapis, że część Olimpowa, jako przysiółek był przyłączony do wsi Wiercany i Iwierzycze. Nie mniej jednak nie jest to w tym okresie samodzielna jednostka administracyjna, lecz obszar należący do wsi Iwierzycze. Olimpów, jako folwark należał do rodu Michałowskich. Jako wieś pojawia się natomiast po raz pierwszy w 1936 r. w spisach rolnych z 1940 i 1941 r. Olimpów staje się w pełni sołectwem dopiero po II wojnie światowej.

Sielec

Sielec to wieś położona w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, w gminie Iwierzycy. Wieś Sielec powstała w XIV w., a w XV w. stanowiła własność rycerską Sopichowskich. W XVII w. Sielec należał do Zaborowskich, ale został przejęty po długich procesach sądowych przez Mikołaja Ligęzę. Pod koniec XVIII w. Sielec przeszedł w ręce Lubomirskich. Dalsze dzieje Sielca wiążą się ściśle z historią zabytkowej budowli, znajdującej się na południowym skraju wsi. Dwór usytuowany po lewej stronie drogi w kierunku Iwierzycy wzniesiony został w 1842 r. dla Franciszka Ksawerego Preka, znanego pamiętnikarza, poety i malarza, autora niezastąpionego zbioru pamiętników zatytułowanych „Czasy i ludzie”. Prek mieszkał we dworze do śmierci tj. do 1862 r. Po nim właścicielami Sielca byli kolejno: Weeber, Niwińscy, Mielczarowie i Tałasiewicz. Rozbudowany przed II wojną światową został spalony w 1940 r. po wojnie był odrestaurowany i przeznaczony na szkołę, która zajmuje obiekt do dzisiaj. Franciszek Ksawery Prek kazał we dworze uczyć wiejskie dzieci i do dzisiaj dwór pełni tę samą funkcję. Pośród szarości wiejskiej zabudowany dwór wyróżnia się szlachetnością. Pomimo zniszczenia otoczenia oraz braku parku, z którego zachowało się zaledwie kilka drzew, wygląda dostojnie, wzbudza podziw i szacunek dla swej historii.

W latach 1975–1998 miejscowość położona była w województwie rzeszowskim.

Przez miejscowość przepływa Bystrzyca, niewielka rzeka dorzecza Wisły, dopływ Wielopolki. Wierni Kościoła rzymskokatolickiego należą do parafii Najświętszej Marii Panny w Sędziszowie Małopolskim.

Wiercany

Wiercany to wieś położona w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, w gminie Iwierzycy. Przez wieś płynie rzeka Bystrzyca, dopływ Wielopolki. Wiercany były wsią królewską dóbr krzesłowych kasztelanii sandomierskiej w województwie sandomierskim w 1629 r. W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa rzeszowskiego. Wieś Wiercany powstała w XIV w. Należała do uposażenia kasztelanii sandomierskiej. W historii Wiercan spotykamy dość zagadkowy epizod; otóż w 1417 r. Kasztelan Sandomierski z Chmielowa nakazał sołtysowi z Wiercan osadzenie nowej osady na terenie lasu zwanego Budziszów. Król Władysław Jagiełło potwierdził lokalizację wsi Budziszów, ale nazwa ta już się nigdy nie pojawiła w dokumentach dotyczących Wiercan. Wieś zapewne powstała, tyle że inaczej ją nazwano. Pod koniec XVIII w., Wiercany należały do Stojowskich, następnie Bzowskich. Podczas rabacji galicyjskiej zabity został przez chłopów właściciel wsi Włodzimierz Bzowski. W II połowie XIX w. Wiercany znalazły się w posiadaniu Teofila Wiszniewskiego. Po lewej stronie w kierunku Olimpowa, na skraju miejscowości stoi zniszczony dwór. Pierwotnie wokół dworu rozciągał się park, do dworu wiodła wysadzona drzewami aleja, przed podjazdem umieszczony był gazon. Dzisiaj nie zostało już nic poza dworem, który przez swą prostotę wygląda na mniejszy i skromniejszy niż był w rzeczywistości.

Wiśniowa

Wiśniowa to wieś położona w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, w gminie Iwierzycy. W latach 1975–1998 miejscowość należała

administracyjnie do województwa rzeszowskiego. Przez miejscowość przepływa Bystrzyca, niewielka rzeka dorzecza Wisły, dopływ Wielopolki. Wierni Kościoła rzymskokatolickiego należą do parafii pod wezwaniem św. Franciszka z Asyżu w Bystrzycy oraz do parafii św. Michała Archaniola w Nockowej należących do dekanatu Sędziszów Młp., diecezji rzeszowskiej. Wieś Wiśniowa powstała w XV w. z podziału wsi Nockowa. Była to własność rycerska należąca do dóbr Lewitów Jarosławskich. W XVIII w. losy wsi Wiśniowa wiążą się z dziejami potężnej rodziny magnackiej - Potockich. Poprzez małżeństwo Feliksa Kazimierza Potockiego z Krystyną Lubomirską przechodzi w ręce Potockich. Po jego śmierci Sędziszów wraz z przynależnymi wsiami przejął Michał Potocki jeden z czterech jego synów. W 1766 r., jako właściciel klucza sędziszowskiego: Sędziszowa, Sielca, Olchowej, Nockowej, Wiśniowej, Dąbrowy, Wolicy ługowej i Piaskowej, wymieniany jest Piotr Potocki, syn Michała, który w 1777 r. Wiśniową i Nockową sprzedaje Szymonowi Wykowskiemu.

W 1846 r. podczas rabacji w czasie wystąpień chłopskich zamordowany został zarządca tamtejszego folwarku. Dopiero początek XX w. wiąże się z otwarciem pierwszego obiektu szkolnego w tej miejscowości, gdzie funkcjonuje on do dnia dzisiejszego. Częste podziały i zastawy nie pozwalają w pełni na odtworzenie kolejnych jej właścicieli. Skorowidz z 1855 r. podaje kolejnych właścicieli: Leopolda i Józefa Szumowskiego, w 1886 r. – Aleksandra Rzemirskiego (Żymirskiego), w 1905 r. – Helenę i Stanisława Bieleckich.

W 1927 r. mieszkańcy wsi założyli spółdzielnię mleczarską, która funkcjonowała jeszcze w czasie II wojny światowej.

5.2.2. Krajobraz kulturowy

W Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w art. 3 pkt. 14 znajduje się definicja krajobrazu kulturowego:

Krajobraz kulturowy- postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych (małe ojczyzny), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, podejmując działania odnoszące się zarówno do ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania.

Pomimo sporej wielkości gminy i bogatych niegdyś tradycji w poszczególnych miejscowościach do chwili obecnej zachowało się stosunkowo niewiele obiektów zabytkowych, a te które się zachowały są często w złym lub bardzo złym stanie technicznym. Niektóre z miejscowości są nasycone obiektami zabytkowymi np.: Iwierzycy z zespołem dworskim usytuowanym w północnej części wsi, Sielec z zespołem dworskim, Wiercany z pozostałościami zespołu dworskiego, Kościół parafialny w Nockowej, Kościół parafialny w Bystrzycy. Natomiast w innych miejscach obiekty zabytkowe prawie nie występują

lub znajdują się w stanie ruiny, np.: Bystrzyca - park dworski z aleją dojazdową, Olchowa – ruiny zespołu dworskiego. Iwierzycy zaś, jako cała miejscowość posiada wielorakie wartości kulturowe.

W gminie Iwierzycy wiele założeń ogrodowych uległo zniszczeniu. O ich dawnej świetności świadczą jedynie XIX wieczne mapy katastralne. Obecnie najlepiej zachowany w gminie jest park w Iwierzycach. Na jego terenie zgrupowany jest pomnikowy starodrzew. Założony został w pierwszej połowie XIX w., zapewne na kanwie wcześniejszego ogrodu przy folwarku. Na mapie katastralnej z 1849 r. zaznaczonych jest kilka drzew, na północny zachód od dworu, w pobliżu oficyny. Do chwili obecnej zachowała się grupa najstarszych drzew, dębów, pomników przyrody. Na zboczu przy rządcówce, po południowej stronie, przed stawem, narysowane są również drzewa. Mapa katastralna z 1893 r. pokazuje taki sam stan ogrodu. Prace związane z przekształceniem ogrodu oraz urządzeniem ozdobnego otoczenia dworu i rządcówki prowadzili ostatni właściciele Iwierzyc – Maria z Dembińskich Starowiejska i jej mąż Ludwik. Do swojego programu przebudowy zespołu dworskiego włączyli również nową aranżację założenia ogrodowego. Realizacja ta prowadzona była w okresie międzywojennym. Przed elewacją frontową dworu zakomponowano gazon, na stoku południowym do stawów, założono ogród pomologiczny, rosły tutaj szlachetne odmiany jabłek i czereśni. Znajdował się ogród warzywny, założony przez Marię Starowiejską. Teren za zachód od dworu został włączony do parku i obsadzony na obrzeżach drzewami, które tworzyły ozdobną, zieloną oprawę dla przebudowanego budynku dworu. Po wojnie teren dawnego założenia ogrodowego został bardzo zniekształcony. W innych miejscowościach z dawnych założeń ogrodowo-parkowych pozostały relikty na ogół dawne aleje dojazdowe i nieliczny starodrzew.

Pierwotna zabudowa mieszkalna na terenie gminy była drewniana, budynków powstałych w XIX i na pocz. XX w. zachowało się niewiele. Były to budynki drewniane o konstrukcji rębowej, często połączone integralnie z częścią inwentarską. Obiekty posiadały dachy czterospadowe, krokwiowe, kryte słomą w tzw. szory. Ich wielkość była uzależniona od gabarytu gospodarstwa. Z budynków przemysłowych, nielicznych niegdyś we wsi, do chwili obecnej zachowały się: drewniany wiatrak w Bystrzyce z 1948 r. oraz murowana kuźnia w Olimpowie z ok. 1950 r.

Na przestrzeni ostatniego czasu krajobraz kulturowy Gminy Iwierzycy uległ przeobrażeniom. Nowa zabudowa, o różnych nietradycyjnych dla miejscowości kształtach, wysokościach i bez uwzględnienia charakterystycznego, skromnego detalu wprowadziła nieład w krajobrazie kulturowym. Pejzaż wsi uzupełniają licznie występujące krzyże, kapliczki i figury – głównie św. Jana Nepomucena. Z daleka można rozpoznać miejsca ich usytuowania. Głównymi dominantami gminy są kościoły. Ze względów widokowych bardziej atrakcyjna jest drewniana świątynia w Bystrzycy, usytuowana w latach 30. XX w. na terenie dawnego zespołu folwarcznego w Bystrzycy Górnej. Jego ekspozycja ciągnie się wzdłuż drogi z Nawsia do Sędziszowa Młp. Widok na murowany kościół w Nockowej z tej drogi prawie w całości przesłania zabudowa „Centrum Gminnego w Iwierzycach”.

Charakterystyka Układów Ruralistycznych

Wsie należące do gminy Iwierzycy, jako położone za tzw. „broną” (na granicy polsko-ruckiej) posiadają wczesną proveniencję. Istnienie najstarszej z nich tj. Wiercany wydaje się pewne w końcu XIII w. Olchowa zaś istniała przed 1340 r., a w 1373 r. otrzymała prawo magdeburskie. Pozostałe z nich oprócz Olimpowa powstały w ciągu XIV w., a Bystrzyca w 1417 r. Nie zachowały się informacje dotyczące pierwotnego układu wsi. Z aktu lokacyjnego wystawionego w 1417 r. przez Michała z Chmielowa sołtysowi Wiercan Piotrowi pochodzą informacje, że nowa wieś powstała na tzw. surowym korzeniu w lesie Budziszów, nad rzeką Bystrzycą, na prawie magdeburskim. Zasadzca otrzymywał dziedziczne sołectwo o wielkości 2 łanów, 4 tzw. „obszary” i tyle samo ogrodów. Miał prawo prowadzenia 2 karczem, 2 młynów oraz możliwość założenia dowolnej ilości sadzawek. W zamian za uposażenie miał obowiązek obsadzenia możliwie największej ilości łanów. Prawo niemieckie zakładało, że kmieć miał otrzymywać gospodarstwo jednołanowe, które powinien zagospodarować w ciągu 20 lat, tzw. wolnizny tj. zwolnienia z płacenia czynszu właścicielowi wsi.

Ponadto źródła ówczesne mówią o istnieniu we wsiach folwarków szlacheckich w Sielcu i Olchowej. Wszystkie wsie wchodzące w skład obecnej gminy Iwierzycy były wsiami łanowymi, w których pola ciągnęły się pasami, przeważnie po obu stronach niwy siedliskowej. Należy przypuszczać, że niektóre z nich mogły pierwotnie posiadać układ wsi placowych, charakterystycznych dla prawa polskiego. W wyniku przeniesienia ich na prawo niemieckie kształt miejscowości uległ zmianie.

We wszystkich wsiach zabudowa przybierała kształt ulicówki, jednostronnie zabudowanej. Zagrody lokowane były na początku łanu, przydzielanemu każdemu osadźcy.

Układy przestrzenne wsi możemy poznać, w przypadku wsi południowej, dopiero za pomocą map katastralnych, wykonanych w połowie XIX w. Niektóre przeobrażenia w rozplanowaniu ich uwidaczniają wykonanie w ciągu XIX w. i na pocz. XX w. szkice indykacyjne.

W wyniku przyrostu ludności oraz zniesienia w 1868 r. zakazu podziału gospodarstw zabudowa powstaje po drugiej stronie ulicy wiejskiej. Po wybudowaniu w 1905 r. nowej drogi do Nawsia, zagrody są budowane przy niej, np. w północnej części Bystrzycy, Iwierzycach.

W ciągu XX w. zabudowa uległa zagęszczeniu, tworzone były nowe przysiółki: pola zostały tak podzielone w wyniku podziału, że o ich pierwotnym rozplanowaniu świadczy tylko przebieg dróg polnych, dzielących dawne łany. Charakterystyczną dla prawie wszystkich wsi było zwrócenie domów szczytami do drogi. Dopiero masowa wymiana drewnianej zabudowy na murowaną, od lat 60. XX w., niedostosowaną do miejscowej architektury, zwróciła je kalenicą do drogi.

W celu zapewnienia zabytkom należytej ochrony i dbałości o krajobraz kulturowy na terenie gminy Iwierzycy wyznaczone zostały następujące rodzaje stref ochrony konserwatorskiej:

- A- strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej**
- B- strefa ochrony zachowania elementów zabytkowych**
- E- strefa ochrony ekspozycji obiektów zabytkowych**

- K- strefa ochrony krajobrazu kulturowego**
- OW – strefa obserwacji archeologicznych**
- H- strefa ochrony obszarów historycznego zainwestowania**

STREFA „A” – ścisłej ochrony konserwatorskiej;

Strefa obejmuje obszary szczególnie wartościowe pod względem historycznym, o dobrze zachowanej jednorodnej strukturze układu przestrzennego i związanego z nim integralnie terenu i krajobrazu wraz z obiektami zabytkowymi. Dominujące w nim elementy rozplanowania, jak i zabudowy.

W strefie tej zakłada się bezwzględny priorytet wymagań konserwatorskich, które winny zmierzać do możliwie najpełniejszej rewaloryzacji historycznego założenia.

Strefę A na obszarze gminy Iwierzycy ustala się dla następujących terenów:

1. **A-1** – dla pozostałości parku w Bystrzycy Górnej, wpisanego do rejestru zabytków (nr rej.: A-1000 z 23.06.1997) wraz z drewnianym kościołem parafialnym p.w. św. Franciszka z Asyżu i terenem go otaczającym.
2. **A-2**- dla terenu obejmującego dawny zespół dworsko-parkowy w Iwierzycach, wpisany do rejestru zabytków (nr rej.: 960 z 6.05.1976). W skład zespołu wchodzi: dwór, oficyna, rządcówka, obora ze stajnią i kuźnia oraz park z licznymi okazami pomnikowymi drzew.
3. **A-3**- Obejmuje kościół św. Michała Archanioła w Nockowej, w skład którego wchodzi kościół, relikty stawów, drzewostan, ogrodzenie oraz kamienna XVIII – wieczna figura Jana Nepomucena. Strefą tą objęto wzgórze kościelne z zabudową i elementami zabytkowymi ze względu na duże walory widokowe w otaczającym go krajobrazie (sylwetka kościoła wraz ze wzgórzem kościelnym stanowi główną dominantę Nockowej oraz pobliskich miejscowości).

STREFA „B” ochrony zachowanych elementów zabytkowych.

Strefą tą obejmuje się pozostałości zespołów dworskich w Olchowej i w Wiercanach, gdzie zachowały się drewniane dwory, które w dużym stopniu uległy zniszczeniu z powodu nieużytkowania ich od szeregu lat oraz zespół dworski w Sielcu.

W strefie tej obowiązuje wymóg zachowania istniejących elementów o wartościach kulturowych i dostosowania nowej zabudowy do historycznej kompozycji.

1. **B- 1**- obejmuje pozostałości zespołu dworskiego w Olchowej, składającego się z drewnianego (wpisanego do rejestru zabytków nr rej.: 1018 z 7.12.1978) dworku, licznego o charakterze pomnikowym starodrzewia oraz grabowej altany przed dworem (relikty dawnego parku). Strefą tą obejmuje się również budynek starej, nieużytkowanej szkoły oraz stojący po drugiej stronie drogi krzyż (o tradycji lokowania w tym miejscu co najmniej pierwszej połowy XIX w.)

2. **B- 2-** obejmuje się pozostałości zespołu dworskiego w Wiercanach, składającego się z drewnianej oficyny dworskiej (wpisanej do rejestru zabytków nr rej.: 967 z 6.05.1976) oraz ze starodrzewia.
3. **B- 3-** obejmuje teren dawnego założenia dworsko-parkowego w Sielcu (wpisanego do rejestru zabytków nr rej.: 963 z 6.05.1976) w skład którego wchodzi: dwór, stodoła, figura Matki Boskiej i pozostałości parku.

STREFA „E” – ochrona ekspozycji obiektów zabytkowych.

Strefa ta obejmuje tereny stanowiące zabezpieczenie właściwego eksponowania zespołów i obiektów zabytkowych.

Ochrona konserwatorska w tej strefie polega przede wszystkim na zakazie wznoszenia obiektów kubaturowych mogących zniekształcić ekspozycję zespołów zabytkowych.

1. **E- 1-** obejmuje teren pomiędzy punktami widokowymi z drogi relacji Sędziszów – Nawsie, na odcinku zespołu dworskiego w Iwierzycach.
2. **E- 2-** obejmuje obszar wokół kościoła w Nockowej (pomiędzy drogą przez wieś a potokiem, w rozwidleniu dwóch dróg biegnących do Iwierzyc oraz na północ.

STREFA „K” – ochrona krajobrazu kulturowego.

Strefa ta obejmuje obszary bezpośrednio związane z układem historycznym, znajdujące się w jego otoczeniu, często z interesującą przyrodą.

Działalność konserwatorska w tej strefie winna zmierzać do zachowania bądź częściowego odtworzenia elementów krajobrazu urządzonego.

Dla obszaru gminy wyznaczono strefę K obejmującą tereny krajobrazu kulturowego utworzonego integralnie z interesującym krajobrazem naturalnym powiązanego przeważnie z układem ruralistycznym. Zabrania się lokalizacji na obszarze strefy obiektów o dużej kubaturze, funkcji szkodliwej dla środowiska i dysharmonizujących z tradycyjną zabudową i naturalnym otoczeniem. Nowa zabudowa winna być lokalizowana na historycznie zagospodarowanym terenie, zgodnie z wytycznymi do ochrony układów ruralistycznych.

Winna być zachowana naturalna rzeźba terenu z ukształtowanymi jarami, wąwozami, w których często płyną ciekami wodne oraz naturalne zadrzewienie wąwozów, wzdłuż cieków wodnych.

1. **K- 1-** teren obejmuje obszar wsi Bystrzyca oraz Wiśniowa z wieloma naturalnymi (nie dużymi) ciekami wodnymi, porośniętymi drzewami i zaroślami, (często płynącymi wąwozami) wraz z naturalną konfiguracją terenu.
2. **K- 2-** teren obejmujący zabudowę przysiółka Sępia w Bystrzycy, naturalnie wtopionego w kompleksy leśne (las Budzisz).

STREFA „OW” – obserwacji archeologicznej.

W strefie tej znajdują się tereny o domniemanym, występowaniu relikwów archeologicznych.

Na obszarze tym wszelka działalność inwestycyjna musi być dokonywana pod nadzorem archeologiczno – konserwatorskim. W przypadku prowadzenia prac inwestorów, istnieje obowiązek zlecenia archeologom nadzorów archeologicznych.

1. **OW- 1-** teren obejmuje zespół dworski w Sielcu.
2. **OW- 2-** teren obejmujący zespołu dworskiego w Olchowej.

STREFA „H” – ochrony obszarów historycznego zainwestowania.

Strefa ta obejmuje obszary, na których zachowały się w reliktovej formie fragmenty historycznych założeń planistycznych lub zabudowy.

1. **H- 1** – obejmuje teren dawnego założenia dworskiego w Bystrzycy Dolnej, gdzie istnieje wybudowana w okresie międzywojennym przez ostatniego właściciela drewniana willa.
2. **H- 2** – obejmuje teren dawnego założenia dworsko-folwarcznego w Olimpowie. Na tym obszarze zachowały się dwa obiekty murowane, obecnie nieużytkowane (rządówka i stajnia), figura św. Jana Nepomucena oraz relikty stawu i układ dróg.
3. **H- 3** – obejmuje teren dawnego założenia w Nockowej, gdzie w chwili obecnej zachowały się tylko kamienna figura Najświętszej Marii Panny oraz lipa o charakterze pomnikowym.
4. **H- 4** – obejmuje teren po nieistniejącym młynie wodnym (później też tartaku) wraz z częścią stawiska oraz teren z istniejącą murowaną karczmą.

5.2.3. Zabytki nieruchome

W Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w art. 3 pkt. 2 znajduje się definicja zabytku nieruchomego, zgodnie z którą:

Zabytek nieruchomy — nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, spełniające kryteria zabytku zawarte w pkt. 1 ww. w definicji zabytku.

Zabytkiem nieruchomym może być krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji. Na terenie Gminy Iwierzycy zachowały się zabudowania sakralne, dworskie, budynki publiczne, domy mieszkalne murowane i drewniane. Ujęte i opracowane zostały w punkcie:

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

5.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Iwierzycy

5.5. Zabytki będące własnością Gminy Iwierzycy

Na terenie województwa podkarpackiego do rejestru zabytków nieruchomych wpisanych było 4757 obiektów (według stanu na 30 kwietnia 2016 r.), co stanowiło 6,71% wszystkich zabytków w skali kraju.

Na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego wpisanych było 95 obiektów, według funkcji pierwotnej.

OBIEKTY WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH W PODZIALE WG FUNKCJI PIERWOTNEJ (STAN NA 30.04.2016 R.)														
Powiat	Urbanistyka	Sakralne	Obronne	Publiczne	Zamki	Rezydencjonalne	Zieleń	Folwarczne	Gospodarcze	Mieszkalne	Przemysłowe	Cmentarze	Inne	Razem
Ropczycko-Sędziszowski	0	23	2	3	0	13	18	14	2	7	0	9	4	95

Dane pochodzą:

<https://nid.pl/pl/Wydawnictwa/inne%20wydawnictwa/RAPORT%20ZABYTKI%202017%20Podkarpackie.pdf>

**WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
na terenie Gminy Iwierzycy**

IWIERZYCE – gm.

Bystrzyca

- park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX, nr rej.: A-1000 z 23.06.1997:

Iwierzycy

- zespół dworski, 1889, nr rej.: 960 z 6.05.1976:

- dwór

- park

Olchowa

- zespół dworski, XVIII/XIX, nr rej.: 1018 z 7.12.1978:

- dwór, drewn.

- park

Sielec

- zespół dworski, XIX, nr rej.: 963 z 6.05.1976:

- dwór

- ogród

- fortyfikacje ziemne

Wiercany

- zespół dworski, nr rej.: 967 z 6.05.1976:

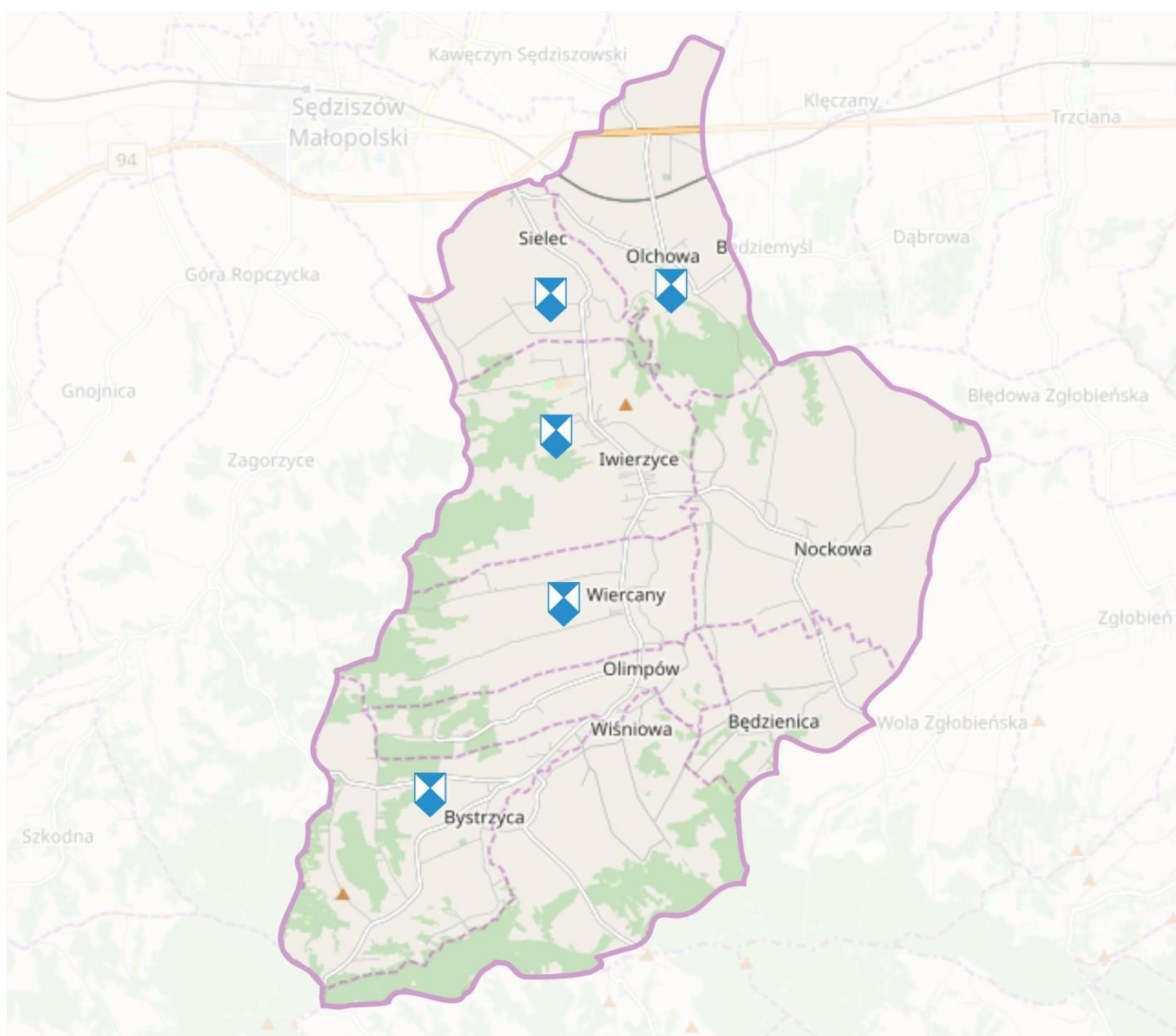
- północna część dworu, mur./drewn., XVIII(?), XIX

- pozostałości parku, XIX (nie istnieją)

Załącznik nr 3 Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Gminy Iwierzycy

Stan z dnia 23.07.2020 r. przekazana z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków z/s w Przemysłu Delegatura w Rzeszowie.

GRAFICZNE ROZMIESZCZENIE ZABYTEKÓW NA TERENIE GMINY IWIERZYCE

Mapa z zamieszczonymi zabytkami w Gminie Iwierzycy

1. Obiekty objęte ochroną konserwatorską:

- a) kościoły parafialne w Nockowej (wraz z dzwonnica) i Bystrzycy,
- b) pozostałości folwarków,

- c) pozostałości drzewostanów parkowych,
- d) domy drewniane, murowane, drewniano – murowane, stodoły,
- f) budynek kuźni w Olimpowie,
- g) wiatrak drewniany w Bystrzycy,

2. Obiekty małej architektury:

- a) kapliczki,
- b) krzyże przydrożne,
- c) figury świętych,

3. Inne:

- 1) układy przestrzenne wsi Bystrzyca, Iwierzycy, Nockowa, Olchowa,
- 2) istniejące pomniki przyrody żywej 6 szt. Są to dęby szypułkowe, klon jawor, lipy drobnolistne zlokalizowane w miejscowości: Iwierzycy (nr z rej. pomników przyrody 154), Olchowa (nr z rej. pomników przyrody 102), Sielec (nr z rej. pomników przyrody 206),
- 3) pomnik przyrody nieożywionej 1 szt. – głąz narzutowy w miejscowości Iwierzycy,
- 4) archeologiczne – zidentyfikowane na terenie gminy stanowiska archeologiczne w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski.

Załącznik nr 1

Wykaz obiektów w Gminnej Ewidencji Zabytków architektury, budownictwa gminy Iwierzycy

5.2.4. Zabytki ruchome

Gmina nie posiada zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Stan z dnia 23.07.2020 r. przekazana z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków z/s w Przemyślu Delegatura w Rzeszowie.

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Iwierzycy zewidencjonowano 157 stanowisk archeologicznych.

Obecnie z racji intensywnej uprawy roli, niemal wszystkie stanowiska są potencjalnie narażone na zniszczenie, ale ze względu na ich wartość poznawczą należy je zróżnicować i adekwatnie z nimi postępować. W przypadku pojedynczych śladów osadnictwa, po ich skartowaniu i udokumentowaniu na kartach AZP wystarczą okresowe inspekcje konserwatorskie, a tylko w przypadku prowadzenia w ich rejonie jakichkolwiek prac ziemnych, należy zapewnić nadzór archeologiczny. Odnośnie zaś stanowisk rozległych, z bardzo licznym materiałem powierzchniowym, należy postępować inaczej. Służba konserwatorska winna je wpisywać do rejestru zabytków i zapewnić ich ochronę. Konsultacji z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wymagają inwestycje naruszające bezpośrednio stanowiska archeologiczne jak również znajdujące się w ich pobliżu.

Załącznik nr 3

Wykaz stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na obszarze gminy Iwierzycy na podstawie AZP, danych archiwalnych oraz badań wykopaliskowych.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Utworzenie placówki o statusie muzeum z pewnością przekracza możliwości finansowo-organizacyjne gminy, nie jest zresztą w pełni uzasadnione, biorąc pod uwagę skromną ilość zabytków ruchomych o wysokiej randze artystycznej związanych z przeszłością tego terenu. Mieszkańcy gminy gromadzą przedmioty codziennego użytku, archiwalne pocztówki i fotografie, przedmioty kultu religijnego i tym podobne pamiątki przeszłości.

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne, jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język, jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp.

Najwybitniejszą postacią historyczną związaną z Gminą Iwierzycy był Franciszek Ksawery Prek (1801–1863), malarz i pamiętnikarz. Ur. 29 VIII w stanowiącej majątność matki wsi Nozdrzec, położonej nad Sanem opodal Dynowa (pow. brzozowski), był najmłodszym synem z sześciorga dzieci Tadeusza (1767–1833), ziemianina, h. Borek oraz Amelii z Bukowskich (1773-1838).

W 1840 r. kupił wieś Sielec koło Sędziszowa Młp. i osiadł tam w poł. 1842 r. Kontynuował w tym czasie pisanie pamiętników. W 1856 r. wystawił kilka swych prac malarskich w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie. Zmarł na tyfus w Sielcu 12.09.1863 r. w Sielcu gdzie został pochowany. Swoją spuściznę literacką i artystyczną przekazał Bibliotece Jagiellońskiej, Towarzystwu Naukowemu Krakowskiemu oraz Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie.

Trasa rowerowa „Pętla mała” jest propozycją, która wychodzi naprzeciw turystom, którzy chcą aktywnie wypocząć przemierzając bezdroża o odległości nieprzekraczającej 15 kilometrów.

Lokalizacja tej trasy jest następująca. Jadąc drogą krajową E-40 Rzeszów-Kraków-Medyka, zaopatrzeni we własny sprzęt rekreacyjno-sportowy i rower, w odległości 20 km od Rzeszowa, skręcamy z obwodnicy Sędziszowa na południe w kierunku miejscowości Sielec-Podlasek. Po przejechaniu odcinka około 1,5 km na poboczu pozostawiamy pojazd i rowerem udajemy się w kierunku widocznego z oddali 30 metrowego krzyża milenijnego. Dalej lokalną drogą gruntową zjeżdżamy w kierunku miejscowości Iwierzycze, gdzie możemy za uprzednią zgodą właściciela odwiedzić kompleks podworski z pałacem w Iwierzycach. Stąd obok lokalnej oczyszczalni ścieków, drogą pow. 533 udajemy się w kierunku północnym do miejscowości Sielec. Tu w odległości ok. 1 km od trasy głównej widoczna jest Kopalnia Gazu Ziemnego. Stąd już inną trasą udajemy się w kierunku dworu Ksawerego Preka, w którym mieści się obecnie Szkoła Podstawowa w Sielcu. Dalsza droga prowadzi do wsi Olchowa, gdzie można zobaczyć ruiny lokalnego dworku oraz wypocząć i nabrać sił przy zbiorniku retencyjnym. Tą samą pętlę pokonujemy w kierunku odwrotnym zwracając uwagę na przydrożne figurki i kapliczki rozsiane po całej okolicy. Te propozycje turystyczne warte są zrealizowania.

Gminny Ośrodek Kultury w Iwierzycach organizuje różnego rodzaju imprezy integracyjne. Ponadto na terenie gminy istnieją koła gospodyń wiejskich, które kultywują tradycje kulinarne regionu.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na podstawie art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Najważniejszą formą ochrony konserwatorskiej, skutkującą pełną ochroną prawną zabytkowego obiektu jest wpis do rejestru zabytków. Rejestr zabytków, osobno dla terenu poszczególnych województw, zgodnie z właściwością miejscową prowadzą wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa podkarpackiego prowadzony jest przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Dla Gminy Iwierzycze właściwym terenowo oddziałem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu jest Delegatura w Rzeszowie. Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określono w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku, w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych

lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., nr 113, poz. 661). W rejestrze zabytków województwa podkarpackiego znajdują się następujące obiekty z terenu Gminy Iwierzycze

Załącznik nr 3. Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy Iwierzycze.

Zgodnie z Ustawą o Ochronie Przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. w rozdziale 2 Formy ochrony przyrody w Art. 6 ust.1 pkt.: wyznaczono następujące formy przyrody:

1. Formami ochrony przyrody są:
 - 1) parki narodowe;
 - 2) rezerваты przyrody;
 - 3) parki krajobrazowe;
 - 4) obszary chronionego krajobrazu;
 - 5) obszary Natura 2000;
 - 6) pomniki przyrody;
 - 7) stanowiska dokumentacyjne;
 - 8) użytki ekologiczne;
 - 9) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
 - 10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Art. 40. określa pomniki przyrody:

1. Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie.

2. Na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

3. Minister właściwy do spraw środowiska może określić, w drodze rozporządzenia, kryteria uznawania tworów przyrody żywej i nieożywionej za pomniki przyrody, kierując się potrzebą ochrony drzew i krzewów ze względu na ich wielkość, wiek, pokrój i znaczenie historyczne, a odnośnie tworów przyrody nieożywionej – ze względu na ich znaczenie naukowe, estetyczne i krajobrazowe.

Obszary chronionego krajobrazu w Gminie Iwierzycze omówione zostały w rozdziale 5.2.2. Krajobraz kulturowy.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Najliczniejszą grupę obiektów o wartości kulturowej stanowią obiekty figurujące w ewidencji zabytków. W oparciu o zapisy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., ewidencja zabytków stanowi podstawę do sporządzania programów opieki nad nimi. Według tych zapisów, Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych z obszaru całego kraju, Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi natomiast wojewódzką ewidencję zabytków znajdujących się na terenie danego województwa.

W gestii władz samorządowych zaś spoczywa prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie kart adresowych zabytków nieruchomych, znajdujących się na terenie gminy, które zarazem są objęte wojewódzką ewidencją. Sporządzenie kompletnej, rzetelnej karty ewidencyjnej wykorzystującej wszystkie dostępne materiały to ważny element w procedurze prawnej opieki i ochrony zabytków. Wartość i znaczenie dokumentacji ewidencyjnej zależy bowiem od poziomu kompletności tych podstawowych informacji o obiektach historycznych.

Aktem prawnym, regulującym zasady prowadzenia ewidencji zabytków przez poszczególne organy, jest Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Określa ono podstawowe dane, jakie powinny znaleźć się na karcie ewidencyjnej i karcie adresowej zabytku, przesłanki, od których spełnienia zależy włączenie kart ewidencyjnych i adresowych do ewidencji oraz ich wyłączenie z ewidencji. Rozporządzenie ustala sposób gromadzenia zbioru dokumentów dla zabytków objętych wojewódzką ewidencją zabytków. Obiekty ujęte w ewidencji zabytków mogą podlegać ochronie w dwojaki sposób: poprzez obszarowy wpis do rejestru zabytków oraz poprzez ustalenia dotyczące ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

W gminnej ewidencji zabytków znajduje się 92 obiekty. Szczegółowy wykaz zabytków znajduje się w załączniku nr 1. Wykaz obiektów w gminnej ewidencji zabytków architektury, budownictwa Gminy Iwierzycy.

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Iwierzycy

Na terenie gminy Iwierzycy znajduje się 9 obiektów zabytkowych szczególnie cennych pod względem walorów architektoniczno-historycznych. Obiekty te znajdują się zarówno przy głównych drogach, jak i z dala od głównych traktów. Obiekty architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków /5 obiektów/ na terenie gminy Iwierzycy prezentują zróżnicowany stan zachowania. Najlepiej zachowane są obiekty będące własnością kościoła i gminy, poza jednostkowymi przypadkami, są w stanie zadowalającym. W gorszym stanie prezentuje się część zabytków będąca własnością prywatną.

Ze względu na posiadane wartości historyczno-kulturowe największe walory zabytkowe posiadają następujące zespoły i obiekty:

IWIERZYCE – gm.

Założenia dworsko-parkowe

Bystrzyca

- park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX, nr rej.: A-1000 z 23.06.1997

Obecnie zachowały się pozostałości parku dworskiego z aleją dojazdową, na którego terenie usytuowany był nieistniejący już dziś dwór z XVIII w. Był to niewielki budynek parterowy, drewniany na podmurówce, kryty gontem, z gankiem od frontu. Pełny opis znajduje się w inwentarzu z 1851 r. (Inwentarz ekonomiczny wsi Bystrzyca Górna) sporządzonym po śmierci ówczesnego właściciela Ignacego Korzeniowskiego. Był to dwór parterowy z facjată, drewniany, na podmurówce. Ściany były tynkowane obustronnie wapnem. Elewacja frontowa była zwrócona na wschód. Posiadała cztery osie, na drugiej od południa znajdował się ganek wsparty na czterech słupach, poprzedzony kamiennymi schodkami. Wnętrze miało układ dwutraktowy z sienią pośrodku.

W pokojach frontowych znajdowały się tzw. piece moskiewskie, ogrzewające zarazem pokoje tylnego traktu. W sieni był duży komin, a w kredensie piec okrągły „z kamyków”.

Teren wokół dworu zajmowały ogrody i sady. Na terenie ogrodu, od południa wybudowany był niewielki domek z piwnicą, obok niego lodownia oraz suszarnia. Obok gumna znajdowała się sadzawka z kępą pośrodku, na której stała kamienna rzeźba Jana Nepomucena, obecnie znajduje się figura Matki Bożej.

W inwentarzu w 1851 r. zanotowano, że stan dworu jest zły. Można przypuszczać, że w drugiej połowie XIX w. został on przebudowany zmieniając bryłę: w miejsce ganku kolumnowego

Bystrzyca, Park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX

pojawił się ganek wgłębny, zmieniła się ilość otworów okiennych. Widomo, że z 1851 r. istniał kominek i okrągły piec w dworze aż do jego pożaru. Na jednym ze stropów była dekoracja malarska i dekoracyjne tapety, którymi wyklejony był strop belkowy salonu. Dwór spłonął w latach 80-tych, nie był użytkowany. Właściciele mieszkali w nowym domu, obiekt niszczał.

Iwierzycy

- zespół dworski, 1889, nr rej.: 960 z 6.05.1976

- dwór

- park

39-124 Iwierzycy

Zespół dworski w Iwierzycach usytuowany jest w północnej części wsi, z dala od zabudowy wiejskiej, po zachodniej stronie drogi z Iwierzyc do Sędziszowa. Dwór usytuowany jest na wzniesieniu i stanowi główny akcent całego założenia i centralny punkt otaczającego go parku. Pozostałe obiekty położone są po wschodniej stronie. Są to: budynek oficyny zlokalizowany na północny wschód od dworu; rządówka położona na południowy wschód od dworu oraz znacznie oddalone budynki stajni i obory. Na terenie zespołu zlokalizowane są też współczesne zabudowania gospodarcze. Teren całego zespołu ograniczony jest drogą dojazdową od północy i południa.

Dwór w Iwierzycach jest budowlą powstałą w dwóch fazach: pierwsza przypada na przełom XVIII i XIX w. lub pocz. XIX w., a druga na lata 1921-25, kiedy został gruntownie przebudowany z wykorzystaniem istniejącego już parterowego budynku. Dawny dwór został dotkliwie zniszczony podczas rabacji w 1846 r. Dwór jest budynkiem założonym na rzucie prostokąta. Murowany, częściowo podpiwniczony, piętrowy z częściowo użytkowym poddaszem. Dach czterospadowy, mansardowy, kryty dachówką karpiówką. Wejście główne poprzedzone stopniami. Portyk wsparty na czterech kolumnach i zwieńczony tarasem z balustradą. W drugiej kondygnacji na osi środkowej drzwi balkonowe na taras. Obramienia okien i drzwi posiadają zworniki w górnej części. Szczyt dwukondygnacyjny, rozdzielony mocno profilowanym gzymsem, w dolnej kondygnacji posiada prostokątne okno a w górnej okulus. W dolnej połaci dachu od frontu dwie fasjaty, kryte daszkami dwuspadowymi. Kondygnacje rozdziela profilowany gzyms, narożniki ujęte boniowanymi lizenami.

Układ wnętrza dwutraktowy z hallem wejściowym na osi środkowej. Wnętrza rozdysponowane w układzie amfiladowym, częściowo zniekształconym w okresie powojennym.

Oficyna usytuowana na północny wschód od dworu. Zbudowana zapewne przed 1852 r. W okresie międzywojennym nazywana była spichlerzem. W latach 20. XX w. wyremontowana. W przyziemiu znajdowały się pomieszczenia pomocnicze dla dworu (pralnia, kuchnia, itp.), druga kondygnacja przeznaczona była na spichlerz, do którego prowadziły schody zewnętrzne, przy północnej elewacji.

Po wojnie budynek został przebudowany, dobudowano wówczas ryzalit mieszczący wewnątrz klatkę schodową. Murowany na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, niepodpiwniczony.

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, dwór

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, dwór

Dach dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną. W elewacji frontowej, na osi wydatny prostokątny ryzalit zamknięty trójkątnym szczytem, przykrytym odrębnym dachem dwuspadowym, prostopadle ustawionym do kalenicy. Dekoracja ścian płycinowo - ramowa.

Rządcówka, zlokalizowana w pobliżu dworu, na południowy wschód. Funkcję rządcówki budynek pełnił w okresie międzywojennym, wcześniej był prawdopodobnie dworskim lamusem. Zbudowana przed 1852 r. przebudowana po 1946 r. Wtedy zmieniono kształt dachu z czterospadowego na dwuspadowy, naczółkowy oraz zlikwidowano podcień w elewacji frontowej wspartej na słupach. Budynek jest drewniano-murowany, otynkowany. Parterowy, podpiwniczony, na rzucie prostokąta. Elewacja frontowa, trójosiowa z drzwiami wejściowymi pośrodku, okna prostokątne.

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, oficyna

Stajnie i obory usytuowane poniżej dworu, w kierunku wschodnim, na terenie ośrodka gospodarczego, który pierwotnie był odgradzony od dworu, rządcówki i oficyny. Pierwotnie były to dwa oddzielne budynki, zlokalizowane pod kątem prostym. W okresie międzywojennym właściciel majątku Ludwik Starowiejski przebudował obydwie obiekty i je połączył. Jest to budynek murowany, parterowy, otynkowany. Skrzydło północne ma dach dwuspadowy, z facjatą; na wschodniej części obiektu dach łamany; przykryte dachówką.

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, rządcówka

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, stajnie i obory

Pałac w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu. Budynki gospodarcze wymagają remontu.

Olchowa

- zespół dworski, XVIII/XIX, nr rej.: A - 1018 z 7.12.1978

- dwór, drewn.

- park

Dwór wzniesiony został w pierwszej połowie XIX w. dla Alojzego Jabłonowskiego i Katarzyny z Trzecieckich, w XX wieku przekształcony. Obecnie budynek znajduje się w stanie totalnej ruiny. Był to budynek drewniany, częściowo uzupełniony murem ceglany, otynkowany, parterowy na rzucie prostokąta. Dach czterospadowy kryty blachą. Od zachodu w elewacji frontowej dobudowany został później murowany, przeszklony ganek. Budynek ustawiony był na wysokim cokole, wyrównując spadek terenu. Posiadał elewację frontową pięcioosiową. Do elewacji szczytowej, południowej dostawiona była dobudówka. Wnętrze było dwutraktowe, sufity z fasetami, w jednym z pomieszczeń znajdował się murowany kominek. Po wojnie w dworze mieściła się szkoła, do chwili wybudowania nowej, na zachód od niego, na terenie założenia parkowego. Od tego momentu budynek był nieużytkowany i uległ zniszczeniu. Odnosi się to również do parku, który zachował się reliktoowo. Przed ruinami elewacji znajdują się nieliczne pozostałości starodrzewia. Obiekt znajduje się w ruinie.

Olchowa, Zespół dworski, XVIII/XIX, ruina dworu

Olchowa, Zespół dworski, XVIII/XIX, park

Sielec

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A - 963 z 6.05.1976

- dwór

- ogród

- fortyfikacje ziemne

Sielec 51, 39-120 Iwierzycy

Sielec, Zespół dworski, XIX, dwór

Sielec, Zespół dworski, XIX, dwór

Sielec, Zespół dworski, XIX, dwór

Zespół dworski w Sielcu od zachodu graniczy z gościńcem, od wschodu z rzeką Bystrzycą.

Dwór na mapie katastralnej był budynkiem drewnianym (obecny został wzniesiony przez F. K. Preka). Przed elewacją frontową widoczny był zarys gazonu i kilka pojedynczych krzewów. Na wschód od dworu rozciąga się sad i ogród użytkowy. W pewnym oddaleniu, na południe znajduje się ośrodek gospodarczy, składający się z pięciu budynków drewnianych i dwóch podwórz gospodarczych.

Według relacji mieszkańców Sielca, park przed wojną ogrodzony był drewnianym płotem, część natomiast posiadała żywopłot z głogów. Do dworu prowadziła droga obsadzona czereśniami. Na terenie parku był kort tenisowy, altana. W 1898 r. w pobliżu potoku i drogi, wzniesiony został przez Zofię Nowińską pomnik z figurą Matki Boskiej, zachowany do dziś. Do chwili obecnej zespół zachował się reliktoowo.

Po wojnie zespół dostał się w ręce kilku użytkowników (szkoła, GS, SCh, mieszkania). Od tego momentu postępowała jego degradacja. Część budynków gospodarczych została rozebrana, a w ich miejsce zbudowano nowe. Wiele drzew wycięto, a przy istniejącym drzewostanie nie były prowadzone prace pielęgnacyjne.

Obiektem zachowanym i użytkowanym na terenie zespołu jest dwór. Jest to budynek murowany, otynkowany, parterowy na rzucie prostokąta z portykiem kolumnowym w fasadzie ogrodowej i przeszklonym drewnianym gankiem od frontu. Dach mansardowy kryty dachówką. Ganek i portyk kryte odrębnymi daszkami dwuspadowymi, prostopadle ustawionymi do kalenicy dachu. Wnętrze dwutraktowe, z sienią pośrodku. Portyk wsparty na czterech kolumnach, zwieńczony trójkątnym szczytem z półkoliście zamkniętą wnęką.

Przed wojną rozpoczęto rozbudowę budynku od strony południowej. Dalszym pracom przeszkodził wybuch wojny 1939 r. W czasie wojny pożar zniszczył dach, który został wyremontowany. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Wiercany

- zespół dworski, nr rej.: 967 z 6.05.1976

- północna część dworu, mur./drewn., XVIII(?), XIX

- pozostałości parku, XIX (nie istnieją)

Z dawnego zespołu dworskiego w Wiercanach zachował do chwili obecnej budynek zapewne dawnej oficyny dworskiej, zwany obecnie mylnie dworem. Jest on parterowy, drewniano-murowany, na rzucie wydłużonego prostokąta. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Od frontu na osi ganek. Według relacji mieszkańców Wiercan pana Franciszka Basary, w latach 1922-23 dwór został przebudowany, zlikwidowano półpiętro, zmieniono dach.

Wiercany, Zespół dworski, dwór

Wiercany, Zespół dworski, dwór

Podczas kolejnej przebudowy budynek został przedłużony w kierunku północnym. Budynki gospodarcze zostały rozebrane przed II wojną światową. W granicach zespołu zachowało się kilka starych drzew. Obiekt zatracił cechy zabytkowe.

Obiekty objęte ochroną konserwatorską:

Kościół parafialny w Nockowej p.w. św. Michała Archanioła (wraz z dzwonnica)

Kościół pod wezwaniem św. Michała Archanioła został wzniesiony w 1859 r. według projektu P. Hohera z Rzeszowa, staraniem ks. Stanisława Nikliborca przy wydatnym wsparciu finansowym dziedzica Wiśniowej, Leopolda Szumskiego. Zbudowano go na miejscu zniszczonej przez pożar w 1852 r. drewnianej świątyni. Był to jednonawowy kamienny budynek bez wyraźnych cech stylowych. Konsekwował go 23 lipca 1869 r. bp tarnowski Alojzy Pukalski. W latach późniejszych kościół był rozbudowywany. Nawy boczne dobudowano w 1897 r. wg projektu architekta Karola Dziewońskiego. W 1899 r. dobudowano nawę według projektu Michała Kowala z Czudca. W latach 1958-1961 staraniem ówczesnego proboszcza ks. Kazimierza Dzierwy, dobudowano zakrystię, kaplicę Miłosierdzia Bożego z wieżą wg projektu architekta Antoniego Mazura. Stan zachowania dobry.

Kościół parafialny w Nockowej p.w. św. Michała Archaniola (wraz z dzwonnica)

Kościół jest murowany, orientowany, trójnawowy, bazylikowy. Prezbiterium zamknięte, wieloboczne z dobudowaną po bokach kaplicą i zakrystią, na rzucie oktagonalnym. Od zachodu znajduje się wysoka wieża, na rzucie kwadratu z wejściem głównym do świątyni w dolnej kondygnacji. Po bokach wieży umieszczone są prostokątne kruchty, przykryte dachem pulpitowym. Nad korpusem kościoła jest dach dwuspadowy, nad prezbiterium wielopołaciowy. Nad nawą główną pośrodku kalenicy umieszczona jest sygnaturka. Wieża natomiast zamknięta jest hełmem, zbliżonym kształtem do dzwonu, zwieńczonym latarnią, pokryta podobnie jak sygnaturka, blachą miedzianą.

W obrębie ogrodzenia kościelnego, w południowej części usytuowana jest murowana dzwonnica, z trzema arkadami, zamknięta trójkątnym szczytem, zwieńczonym krzyżem. Po przeniesieniu dzwonów do wieży kościelnej, w arkadach wolnostojącej dzwonnicy umieszczono trzy rzeźby fundacji społeczności parafialnej. Rzeźby przedstawiają Michała Archaniola, bł. Marię Teresę Ledóchowską i św. Maksymiliana Kolbe, autorstwa Anatola i Bogdana Drwałów z Tarnowa (poświęcone w 1978 r.).

Za ogrodzeniem, na wzgórzu kościelnym stoi figura św. Jana Nepomucena, wzniesiona dla upamiętnienia właścicielki majątku w Nockowej – Marianny z Jastrzębskich Iwanickiej, zmarłej w 1797 r. (pierwotnie stała na cmentarzu przykościelnym).

Wielokrotnie zmieniany był także wystrój wnętrza kościoła. Obecnie wnętrze zaprojektował i wykonał artysta Maciej Kauczyński z Krakowa w latach 1982-1987. Na terenie parafii znajdują się dwie kaplice dojazdowe: w Będzienicy i w Wiercanach. Na cmentarzu parafialnym

znajduje się kaplica pw. Matki Bożej Bolesnej wybudowana w 1951 r. a rozbudowana w latach 1994-1995. Poświęcił ją 29 X 1995 r. bp Edward Białogłowski z Rzeszowa. W kościele znajdują się 4 obrazy z 1866 r. autorstwa Patryka Kutnera. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Kościół parafialny w Bystrzycy p.w. św. Franciszka z Asyżu, 1932-35

Kościół parafialny w Bystrzycy p.w. św. Franciszka z Asyżu, wzniesiony został w latach 1932 - 1935 staraniem ks. Stanisława Sypera, ówczesnego proboszcza z Nockowej i parafian, według projektu architekta Zdzisława Mączyńskiego przez majstra ciesielskiego Pawła Sikorę.

Parafia wydzielona z parafii Nockowa, została erygowana przez bpa tarnowskiego Leona Wałęgę 15.11.1930 r. a kościół poświęcony 04.10.1936 r. Kościół w Bystrzycy jest przykładem próby, jaką podjęło środowisko architektów w latach międzywojennych zaproponowania wzoru „typowego” dla świątyni na terenach wiejskich i górskich na Podkarpaciu. Wzór taki opracował Zdzisław Mączyński a zrealizowano go w trzech zbliżonych architektonicznie obiektach, a mianowicie w Kąclowej (z lat 1926 - 1929), Bystrzycy (1932-1935) i Wysokiej (z lat 1936 - 1938).

Kościół parafialny w Bystrzycy p.w. św. Franciszka z Asyżu

Zdzisław Mączyński (1878 - 1961) - autor projektu kościoła w Bystrzycy - mimo że dzisiaj nieco zapomniany - jak pisze Józef Sz. Wroński należał do najwybitniejszych architektów w dziedzinie projektów budowli sakralnych, działających w pierwszym półwieczu XX w. cyt.: „wyjątkowe znaczenie twórczości Mączyńskiego polega na tym, że czerpał z tradycji potrafił stworzyć własny styl. Biorąc pod uwagę dorobek artystyczny w tym zakresie, można by Mączyńskiego nazwać ojcem owego nurtu swojsko - narodowego ...”.

Kościół wzniesiony jest w dolnej części wsi, przy drodze prowadzącej na cmentarz, na stoku wzniesienia opadającego z zachodu na wschód. Ogradzony: nowe metalowe segmenty na betonowym cokole; wokół kościoła ułożony chodniczek z płytek cementowych. Poza ogrodzeniem w narożu południowo - zachodnim znajduje się dzwonnica wolnostojąca konstrukcji metalowej z 4 dzwonami z ludwisarni Felczyńskich w Przemyślu oraz kilka okazów drzew od wschodu. Na zachód od kościoła zlokalizowany jest cmentarz, na południe - za drogą - na stoku wzniesienia w kierunku wsch. i pd. - wsch. znajdował się zespół dworsko - parkowy.

Kościół parafialny należy do grupy kościołów, w których architekt zerwał z tradycyjnie stosowanym historyzmem - operującym formami neoromańskimi i neogotyckimi - dążąc do wypracowania nowego wzoru „swojskiej” architektury kościoła polskiego. Bryła kościoła ma strzelistą sylwetę wzorowaną na tradycyjnych kościołach drewnianych, które powstawały od XV w., zwłaszcza na terenach południowej Polski a zarazem typowy dla nich podział na trzy części: prezbiterium, korpus, wieża - nakryte odrębnymi dachami i zaakcentowane zwieńczeniami. Doskonale wpisuje się w podgórski krajobraz i stanowi wartościowy element kulturowy wsi.

Wyposażenie kościoła: trzy ołtarze i ambona zostały wykonane przez Władysława Kuta (ur. 1915 w Nawsiu) ok. 1943 r., artysty - rzeźbiarza uhonorowanego w 1980 r. przez Ministra Kultury i Sztuki tytułem mistrza rzemiosła artystycznego.

Polichromię ścian figuralno - ornamentálną ze scenami poświęconymi życiu św. Franciszka z Asyżu wykonał w 1958 r. Zbigniew Jaskowski (w konwencji malarstwa ludowego). Organy 20-głosowe wykonał M. Gwóźdź w 1982 r. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Budynek kuźni w Olimpowie, obecnie remiza strażacka, ok. 1950 r.

Budynek kuźni wolnostojący, usytuowany przy drodze, wybudowana ok. 1950 r. Budynek murowany z cegły, na planie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym z blachodachówki. Przed wejściem podcień, powstały z zadaszenia (dach jednospadowy), wspartego na dwóch ceglanych filarach. Obiekt po generalnym remoncie. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Budynek kuźni w Olimpie, obecnie remiza strażacka, ok. 1950 r.

Wiatrak drewniany w Bystrzycy, 1948 r.

Wiatrak usytuowany na południowo-zachodnim krańcu wsi, niedaleko drogi z Sędziszowa do Strzyżowa, w Bystrzycy nr 214A. Wiatrak usytuowany poza ogrodzeniem, na terenie płaskim stanowiącym szczytową partię działu. W 1948 r. Stanisław Bukowski podjął decyzję budowy wiatraka dla potrzeb gospodarstwa. Wiatrak został usytuowany na działce poprzedzającej zabudowania właściciela. Mechanizm młyński budował cieśla Zaręba z Grodziska a elementy kowalskie wykonał Stanisław Bryda z Pstrągowej. Kamień młyński sprowadzono z Wielkiej Wiśniowej. Wiatrak używano do czasów zaprowadzenia prądu elektrycznego we wsi. Od lat 70. był już sporadycznie wykorzystywany. W 1990 r. syn St. Bukowskiego – Czesław przeprowadził samodzielnie remont budynku wiatraka i jego mechanizmu, aby zachować go jako dokument kultury materialnej. Mechanizm młyński jest czynny ale dla potrzeb gospodarstwa nie jest już wykorzystywany. Stanowi niepowtarzalny element tamtejszego krajobrazu.

Wiatrak został wybudowany według tradycji miejscowego budownictwa drewnianego, sztuki ciesielskiej i kamieniarskiej. Plan założony na rzucie prostokąta. Jest to budynek drewniany konstrukcji szkieletowej, zawieszony na drewnianej konstrukcji nośnej umożliwiającej obrót budowli dookoła swojej osi. Konstrukcja nośna składa się z drewnianego słupa-króla z trzpieniem na osi, do którego umieszczony jest wykonany z grubych belek ruchomy krzyżak.

Brzeg króla wzmocniony jest opaską stalową. Król wbity jest w ziemię. Na krzyżaku mącznicy – zawieszona jest konstrukcja budynku. Końce krzyżaka wpuszczone są w słupy ściany nawietrznej i ścian bocznych tworzących przęsło. Drugie przęsło złożone ze słupów ściany zawietrznej jest znacznie nadwieszona. Równoważy ono ciężar urządzeń młynarskich skoncentrowanych w pierwszym przęsle. Elementem stabilizującym budynek są umieszczone pod podłogą dwie pary krzyżujących się belek obejmujących słup króla. Ściany słupowo-ramowe wzmocnione są skrzyżowanymi zastrzałami. Dodatkowym elementem wzmocniającym są poprzeczne belki podtrzymujące urządzenia młyńskie. Pomost oparty jest na krzyżaku. Belka sztygi związana jest z bocznymi ryglami. Belki podwaliny podwieszane są do belek oczepu. Ściany oszalowane są pionowo na styk. Podłoga z desek. Dach konstrukcji krokwiowej pokryty papą. Drzwi deskowe, jednoskrzydłowe. Wnętrze jednoprzestrzenne z pomostem dzielącym je na dwie kondygnacje. Posiada kompletne urządzenia napędowe i młyńskie. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Wiatrak drewniany w Bystrzycy, 1948 r.

Wiatrak drewniany w Bystrzycy, 1948 r., wewnątrz

5.6. Zabytki będące własnością Gminy Iwierzycy

Własnością Gminy Iwierzycy są zabytki wymienione w poniższej:

Sielec, zespół dworski, XIX, - dwór, ogród, fortyfikacje ziemne nr rej.: A - 963 z 6.05.1976;
Sielec 51, 39-120 Iwierzycy

Budynek kuźni w Olimpowie, obecnie remiza strażacka, ok. 1950 r., Gmina Ewidencja Zabytków.

Figura św. Jana Nepomucena w Bystrzycy, przy drodze do Wielopola Skrzyńskiego, kam., k. XVIII; Gmina Ewidencja Zabytków.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.

Analiza szans i zagrożeń.

Analiza SWOT – to diagnoza aktualnego stanu Gminy Iwierzycy poprzez wskazanie mocnych i słabych stron a także istniejące i potencjalne szanse i zagrożenia (eliminacja nieprawidłowości i błędów).

- S (Strengths)	– mocne strony: wszystko to, co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego obiektu,
- W (Weaknesses)	– słabe strony: wszystko to, co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego obiektu,
- O (Opportunities)	– szanse: wszystko to, co stwarza dla analizowanego obiektu szansę korzystnej zmiany,
- T (Threats)	– zagrożenia: wszystko to, co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej.

Analiza SWOT		
	Pozytywne	Negatywne
Wewnętrzne (cechy organizacji)	<p>MOCNE STRONY</p> <ul style="list-style-type: none"> - bogaty krajobraz kulturowy - ciekawe obiekty zabytkowe w tym założenia dworsko-parkowe (Iwierzyce, Sielec) - cenne zabytki architektury w tym obiekty sakralne (Bystrzyca, Nockowa) - świadomość rozwoju dziedzictwa kulturowego w promocji regionu - dobrze utrzymane zespoły sakralne - walory przyrodnicze i turystyczne, zróżnicowanie terenu pod względem przyrodniczym i krajobrazowym - ciekawa architektura drewniana np. Kościół w Bystrzycy -liczne szlaki turystyczne, rowerowe -wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi, rozwój agroturystyki a co za tym idzie tematycznych zainteresowań 	<p>SŁABE STRONY</p> <ul style="list-style-type: none"> - zły stan architektury zabytkowej – w tym zespołów dworsko-parkowych znajdujące się w stanie ruiny (Bystrzyca, Olchowa, Wiercany) - brak systemów zabezpieczeń obiektów zabytkowych (ochrony przeciwpożarowej, antywłamaniowych) - brak wystarczających nakładów na ochronę zabytków prowadzący do postępującego zaniedbania, rujnacji, a nawet utraty obiektu; - małe szanse otrzymania pomocy finansowej ze środków publicznych przez właścicieli prywatnych na utrzymanie zabytków - mała świadomość społeczna wartości zabytkowej - brak planów zagospodarowania przestrzennego sołectw <ul style="list-style-type: none"> - słaba estetyka wsi - nieskuteczne działania promocyjne - brak możliwości aktywnego rozwoju mieszkańców w dziedzinie kultury - słaba komunikacja publiczna z Rzeszowem
	Zewnętrzne (cechy otoczenia)	<p>SZANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę - dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego <ul style="list-style-type: none"> - Fundusze norweskie - dotacje Wojewódzkiego Urząd Ochrony Zabytków w Przemysłu - uporządkowanie estetyki miejscowości <ul style="list-style-type: none"> - wzrost świadomości zabytku, jako produktu turystycznego - położenie w bliskości stolicy podkarpacie – miasta Rzeszów - korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

<ul style="list-style-type: none"> - dogodne szlaki drogowe - wzbogacenie szlaków turystycznych o miejsca i obiekty zabytkowe - prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja na stronie internetowej gminy 	<ul style="list-style-type: none"> - niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych - zanik tradycji i tożsamości regionalnych - migracje ludności - akty wandalizmu
---	--

7. Założenia programowe

Założeniem opracowania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iwierzycze na lata 2020-2-23* jest poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego gminy poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców gminy, organizacyjnych i finansowych kładących nacisk na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa gminy potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego. Gminny program opieki nad zabytkami formułuje szereg działań związanych z opieką samorządu nad zabytkami gminy. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów gminy oraz charakter jego dziedzictwa kulturowego są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Priorytet I Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego generalnie służyć ma: dbałości o krajobraz kulturowy regionu, o zachowanie jego charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych oraz dążeniom do rewaloryzacji przekształconych cennych elementów dziedzictwa, a także włączenia dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia samorządów lokalnych.

Priorytet II Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego przyczynić się ma przede wszystkim do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości, uwzględnione w tym priorytecie kierunki działań i zadania służyć mają przede wszystkim szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu tradycji wynikających z kultury ludowej.

Ww. priorytety odnoszą się do celów określonych w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Art. 87. ust.2).

7.1. Priorytety kierunki i zadania programu opieki

Priorytet I - Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

Kierunek działań: zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego

Zadanie 1: uwzględnianie zagadnień związanych z ochroną zabytków w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

Zadanie 2: przestrzeganie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych w planach zagospodarowania przestrzennego;

Zadanie 3: oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną;

Zadanie 4: monitorowanie stanu zachowania zabytków, stała inwentaryzacja zabytków i ich dokumentowanie w oparciu o badania specjalistyczne;

Zadanie 5: wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obiektów;

Priorytet II - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego

Kierunek działań: zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

Zadanie 1: podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy;

Zadanie 2: zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji;

Zadanie 3: prowadzenie systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach gminy;

Zadanie 4: zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;

Zadanie 5: stała opieka nad parkami podworskim;

Kierunek działań: Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne;

Zadanie 1: prowadzenie bieżących prac porządkowych przy zabytkowych zespołach zieleni: cmentarzach, dawnych parkach dworskich;

Zadanie 2: inwentaryzacja zabytkowych nagrobków;

Zadanie 3: reagowanie samorządu na brak należytej dbałości o zabytki;

Priorytet III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

Kierunek działań: Szeroki i łatwy dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy;

Zadanie 1: bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków prowadzona za pomocą oprogramowania komputerowego;

Zadanie 2: umieszczenie informacji o najciekawszych zabytkach miasta na stronie internetowej gminy;

Kierunek działań: edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym;

Zadanie 1: wspieranie publikacji i projektów naukowo-badawczych (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;

Zadanie 2: organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych i informacyjnych prezentujących dobra kultury na terenie Gminy Iwierzycy;

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

1. Zadania określone w *Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* będą realizowane wspólnie z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi;

2. Działania własne władz powiatowych i samorządowych:

- a) prawne - np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;
- b) finansowe - należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz poprzez dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
- c) programowe - realizacja projektów i programów regionalnych;
- d) inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy ma obowiązek sporządzenia, co 2 lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy.

Postuluje się, by sprawozdania te przekazywane były do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków Delegatury w Rzeszowie oraz do Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Oddział terenowy w Rzeszowie.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023 po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* co dwa lata Wójt zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Ich wyniki powinny być wykorzystywane przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jego atrakcyjności. Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program wykorzystywany może być przez inne jednostki samorządu terytorialnego, środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie i uchwalenie *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* nie powinno być traktowane jedynie, jako realizacja przez gminę ustawowego zadania. Program służyć ma bowiem rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Iwierzycy na lata 2020-2023* przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych i rozwój społeczno-gospodarczy. Kolejne sporządzane programy opieki winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania

prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,
- ilość zabytków oznakowanych znakiem błękitnej tarczy,
- itp.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Ważną kwestią pozostaje chęć podjęcia starań i wykorzystania możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż istotne jest, aby powiat i gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygoszpodarowania w swoich budżetach środków własnych. Duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu powiatu lub gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje ministra kultury
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje powiatowe

- dotacje gminne
- dotacje Województwa
- dotacje Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji – Fundusz Kościelny

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prócz określenia zasad i form ochrony i opieki nad zabytkami porusza także zagadnienia finansowania prac przy zabytkach z udziałem środków państwa. Pomoc finansową państwa mogą uzyskać prace prowadzone wyłącznie w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

Art. 71. ust. 2 wspomnianej ustawy określa, że sprawowanie opieki nad zabytkiem wpisanym do rejestru zabytków, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich, budowlanych dla obiektów, których właścicielem lub użytkownikiem jest samorząd, stanowi zadanie własne samorządu, jednak art. 73 mówi, że osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku mogą ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Zgodnie z ustawą (art. 76) dotacja może być udzielona przed i po podjęciu prac z zakresu ochrony zabytków, a szczegółowe rozwiązania przewidują zwrot:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Art. 77 precyzuje zakres prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych na jakie może być przyznana dotacja i jednocześnie stanowi syntetyczną listę działań podejmowanych w ramach ochrony zabytków i opieki nad nim. Nakładami, o których mowa w ustawie są:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań, konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku, odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,

- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytkach wpisanych do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15,
- zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacje takie przyznawane są przez:

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych;
- Wojewodę ze środków pozostających w dyspozycji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków właściwego dla terenu, na którym zlokalizowany jest obiekt zabytkowy wpisany do rejestru zabytków. Zaznaczyć przy tym należy niezależność tych źródeł finansowania.

Kolejnym ze źródeł finansowania są:

- Budżet Samorządu Województwa Podkarpackiego;
- Fundusz Ochrony Środowiska;
- Środki Unii Europejskiej;

Źródła krajowe – Dotacje na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych udzielane przez Ministra właściwego ds. Kultury.

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza nabory na programy, w tym:

Ochrona zabytków

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomości i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Instytucja zarządzająca: Departament Ochrony Zabytków Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego ul. Krakowskie Przedmieście 15/17, 00-071 Warszawa.

Prognozowany budżet programu:

przewidywana kwota wydatków w trybie konkursowym: 98 985 000 zł

kwota zarezerwowana dla zadań rozpatrywanych w trybie odwoławczym: 14 848 000 zł

ogółem: 113 833 000 zł

Strategiczne cele programu

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku, w ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony będzie na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Określone regulaminem zasady dopuszczają możliwość całkowitego finansowania zadania, to jednakże wsparcie takie będzie można otrzymać tylko w szczególnych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną i naukową, wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac lub gdy stan zabytku wymaga niezwłocznej interwencji. Istotnym elementem brany pod uwagę przy ocenie organizatorów będzie podejmowanie przez nich w przeszłości działań zmierzających do zabezpieczenia obiektu, będące wyrazem troski i dbałości o dziedzictwo. Kluczowym efektem działań realizowanych w ramach programu winno być stworzenie trwałych podstaw dla harmonijnego funkcjonowania obiektów zabytkowych we współczesnym, podlegającym dynamicznym, nierzadko nieodwracalnym zmianom otoczeniu. Dzięki realizacji nakreślonych wyżej celów obiekty zabytkowe, zachowując status materialnych świadectw minionych wieków, pozostaną integralną, pełnoprawną częścią czasów obecnych i przyszłych. W najbliższych latach wśród dofinansowanych projektów szczególne znaczenie będą odgrywały te, dotyczące obiektów pełniących obecnie lub w przyszłości funkcje kulturalne. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne. Skromne środki jakimi dysponują jednostki samorządu terytorialnego a także samorządowe instytucje kultury często nie pozwalają na przeprowadzenie kompleksowych prac, co z kolei oznacza postępującą degradację zabytkowej substancji i wymaga większego niż dotychczas wsparcia ze strony Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego .

Regulamin programu dostępny jest na stronie internetowej MKiDN:

file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/2019_09_30_Regulamin_Ochrona_zabytk%C3%B3w_2020.pdf

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Strategicznym celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także

poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich.

Więcej informacji na stronach internetowych MKiDN:

Materiały dotyczące programu i wytyczne dostępne są na stronie internetowej MKiDN:

<https://www.gov.pl/web/kultura/promesa-ministra-kultury-i-dziedzictwa-narodowego>

Na terenie Gminy Iwierzycy występują zabytki archeologiczne. MKiDN ogłasza również nabory do programów sprofilowane pod tym kontem. Należą do nich:

Ochrona zabytków archeologicznych

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedostrucyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

Materiały dotyczące programu i wytyczne dostępne są na stronie internetowej MKiDN:

<https://www.gov.pl/web/kultura/ochrona-zabytkow-archeologicznych2>

Fundusze norweskie

Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowy (czyli tzw. Fundusze norweskie i EOG) są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Islandię, Norwegię i Liechtenstein nowym członkom UE – kilkunastu państwom Europy Środkowej i Południowej oraz krajom bałtyckim. Fundusze te są związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz z jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (który tworzą państwa UE oraz Islandia, Liechtenstein i Norwegia). W zamian za udzielaną pomoc finansową, państwa-darczyńcy korzystają z dostępu do rynku wewnętrznego UE mimo, że nie są jej członkami.

Głównym celem Funduszy norweskich i Funduszy EOG jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie EOG oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem.

3 maja 2016 r. Islandia, Liechtenstein i Norwegia osiągnęły porozumienie z UE w sprawie kształtu III edycji Mechanizmu Finansowego EOG (2014-2021), podpisując Protokół 38c do Umowy o EOG. Jednocześnie Norwegia podpisała porozumienie z UE w sprawie Norweskiego Mechanizmu Finansowego na lata 2014-2021. Odbiorcami nowej edycji Funduszy norweskich i EOG (2014-2021) jest łącznie 15 krajów UE – czyli 12 państw, które przystąpiły do wspólnego rynku w 2004, 2007 i 2013 r. oraz Grecja i Portugalia.

Polska podpisała umowy międzyrządowe (Memoranda of Understanding) w sprawie III edycji funduszy norweskich i EOG (2014-2021) 20 grudnia 2017 r., otrzymując na ich mocy 809,3 mln EUR (z łącznej puli ponad 2,8 mld EUR), co czyni ją podobnie jak w poprzednich edycjach, największym beneficjentem.

Za koordynację wdrażania Funduszy norweskich i EOG w Polsce odpowiada Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, pełniące rolę tzw. Krajowego Punktu Kontaktowego (KPK) dla Funduszy norweskich i EOG. Jako KPK, MIIiR prowadzi stałą współpracę z Biurem

Mechanizmów Finansowych w Brukseli. Poszczególne programy III edycji Funduszy są wdrażane przez polskie instytucje publiczne. Wyjątek stanowią, podobnie jak w poprzednich edycjach, obszary „Społeczeństwo obywatelskie” oraz „Dialog społeczny – godna praca”, które będą zarządzane przez darczyńców (odpowiednio przez Biuro Mechanizmów Finansowych w Brukseli oraz Innovation Norway).

Istotne i pomocne dla działań powiatu dębickiego mogą okazać się programy 5 i 6:

L.p.	Program	Operator	Partner Programu (DPP)	Budżet
5.	Środowisko	Ministerstwo Środowiska z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Norweska Dyrekcja ds. Zasobów Wodnych i Energii, Norweska Agencja Środowiska, Agencja ds. Energii Islandii	140 mln euro
6.	Kultura	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Norweska Rada Sztuki oraz Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego	75 mln euro

Stan z dnia 19.05.2020

Więcej informacji na stronie:

<https://www.eog.gov.pl/strony/zapoznaj-sie-z-funduszami/oferta-funduszy/kultura/#Cel%20Programu>

Nazwa Programu: Kultura

Cel Programu: Rozwój współpracy kulturalnej, przedsiębiorczości w sektorze kultury i zarządzania dziedzictwem kulturowym

Obszary wsparcia:

- Zarządzanie dziedzictwem kulturowym
- Dostęp do kultury i sztuki
- Rozpowszechnienie koncepcji rozwoju widowni (ang. audience development)
- Wzrost wiedzy na temat żydowskiego dziedzictwa kulturowego
- Poprawa współpracy między instytucjami / organizacjami z Polski oraz Norwegii, Islandii i Liechtensteinu

Budżet Programu: 88 mln euro, w tym:

- 75 mln euro z Mechanizmu Finansowego EOG
- 13 mln euro – wkład krajowy

Operator Programu: Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

Partnerzy Programu z Państw-Darczyńców /Państwa-Darczyńcy Funduszy EOG: Norwegia, Islandia, Liechtenstein/

Norweska Rada Sztuki (Arts Council Norway / Kulturrådet)

Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego (The Directorate for Cultural Heritage / Direktoratet for kulturminneforvalting)

Uprawnieni beneficjenci:

- publiczne instytucje kultury
- archiwa państwowe
- szkoły artystyczne i uczelnie artystyczne
- kościoły i związki wyznaniowe
- organizacje pozarządowe aktywne na polu kultury
- jednostki samorządu terytorialnego
- przedsiębiorcy działający w sektorze kultury i sektorze kreatywnym
- podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO lub uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii

Dofinansowanie projektów:

Wartość dofinansowania:

- od 0,5 do 3,5 mln euro – dla poddziałań: 1) restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego; 2) innowacyjne wykorzystanie infrastruktury dla prezentacji dziedzictwa kulturowego
- od 0,1 do 0,5 mln euro w ramach poprawy dostępu do kultury i sztuki
- ponadto: 0,6 mln euro z Funduszy Współpracy Dwustronnej, które wzbogacają podstawowy budżet Programu

Poziom dofinansowania:

do 85 % kosztów kwalifikowalnych projektu

Partnerstwo na poziomie projektów z instytucjami z Państw-Darczyńców:

- Nabory w ramach obszaru poprawy zarządzania dziedzictwem kulturowym: Projekty mogą być realizowane w partnerstwie, ale nie jest to warunek konieczny.
- Nabory w ramach obszaru poprawy dostępu do kultury i sztuki: Projekty muszą być realizowane w partnerstwie z instytucjami z Państw-Darczyńców.

Sposób wyłaniania projektów:

I. Nabory

Tematyka naborów:

- 1. Restauracja i rewitalizacja dziedzictwa kulturowego**
2. Zabytki wpisane do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 3. Innowacyjne wykorzystanie infrastruktury dla prezentacji dziedzictwa kulturowego**
4. Infrastruktura niewpisana do rejestru zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 5. Poprawa dostępu do kultury i sztuki**

6. Projekty będą służyć rozwojowi współpracy kulturalnej pomiędzy twórcami, uczestnikami życia kulturalnego i instytucjami kultury, jak również wzmocnienie stosunków dwustronnych pomiędzy Polską a Państwami Darczyńcami, przyczynią się do wzmocnienia kompetencji specjalistów w sektorach kultury, dziedzictwa kulturowego i sektorach kreatywnych. Projekty mogą być realizowane praktycznie we wszystkich dziedzinach kultury i sztuki, takich jak: muzyka i sztuki sceniczne, sztuki wizualne (w tym festiwale filmowe), dziedzictwo kulturowe, sektory kreatywne, literatura i krytyka sztuki, archiwa, edukacja kulturalna i artystyczna, jak również w innych wpisujących się w cele programu.

Harmonogram naborów dla Funduszy norweskich i EOG 2014-2021

Aktualny harmonogram dostępny na stronie internetowej:

<https://www.eog.gov.pl/strony/skorzystaj-z-funduszy/nabory-wnioskow/#/domyslne=1>

Terminarz naborów w ramach funduszy norweskich i eog 2014-2021 wg stanu na 18 sierpnia 2020 r.:

https://www.eog.gov.pl/media/93450/Nabory_MF_EOG_NMF_2014-2021_18-08-2020.pdf

Szczegółowe informacje o naborach w Programie na stronie Operatora Programu:

Zarządzanie dziedzictwem kulturowym:

<https://eogkultura.mkidn.gov.pl/pages/dzialania/dzialanie-i/ogloszenia-o-naborze.ph>

Współpraca kulturalna:

<https://eogkultura.mkidn.gov.pl/pages/dzialania/dzialanie-ii/ogloszeniae-o-naborze.php>

Fundusz Współpracy Dwustronnej:

<https://eogkultura.mkidn.gov.pl/pages/dzialania/fundusz-wspolpracy-dwustronnej/wizyty-studyjne/ogloszenie-o-naborze.php>

Dotacje Wojewódzkiego Urząd Ochrony Zabytków w Przemyślu.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z/s w Przemyślu.

ul. Jagiellońska 29

37-700 Przemyśl

tel.: (16) 678 59 44, 16) 678 61 78

e-mail: wkzabytkow@wuooprzemysl.pl, ksiegowosc@wuooprzemysl.pl

Delegatura w Rzeszowie

ul. Mickiewicza 7

35-064 Rzeszów

tel. (17) 853 94 62

tel./fax: (17) 853 94 61

e-mail: uozrzeszow@wuooprzemysl.pl

Podmioty podległe Gminie Iwierzycy mogą starać się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków u Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu <https://www.wuozprzemysl.pl/> dostępny jest regulamin przyznawania dotacji (i wzory wniosków) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków ze środków będących w dyspozycji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu na rok 2020.

Dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków przyznawane są w danym roku kalendarzowym ze środków będących w dyspozycji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Procedura przyznawania i rozliczania dotacji jest określona w Regulaminie ustalonym Zarządzeniem Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu na podstawie art.74 pkt.2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. 2018 r., poz. 2067 z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U poz. 1674) a także ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (tj. Dz. U. z 2017 roku, poz. 2077 z późn. zm.).

Podmioty uprawnione do złożenia wniosku o udzielenie dotacji:

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie.

Na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu: <https://www.wuozprzemysl.pl/do-pobrania/dotacje.html> dostępne są do pobrania formularze:

- Regulamin przyznawania dotacji na rok 2020
- Wniosek o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku ruchomym
- Wniosek o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku nieruchomym
- Wniosek o udzielenie dotacji celowej tytułem refundacji poniesionych kosztów

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Do Gminnej Ewidencji Zabytków architektury, budownictwa Gminy Iwierzycy wpisanych jest 92 obiekty.

Do wykazu stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na obszarze gminy Iwierzycy na podstawie AZP, danych archiwalnych oraz badań wykopaliskowych **wpisanych jest 157 stanowisk.**

Do rejestru zabytków nieruchomych z terenu Gminy Iwierzycy **wpisanych jest zabytków 5 obiektów.**

Gmina Iwierzycy nie posiada zabytków ruchomych i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

W ostatnich 4 latach poniesione zostały następujące nakłady finansowe na ochronę zabytków na terenie Gminy Iwierzycy:

Przebudowa dachu wraz z wymianą pokrycia dachowego na budynku Zespołu Dworskiego w Sielcu; Dwór w Sielcu, Sielec 51B

- poniesione nakłady: 475378,83 zł w tym:

- dotacja 30 000,00 zł z Urzędu Marszałkowskiego,

- dotacja 90 000,00 zł Podkarpackiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu,

- środki własne 355 378,83 zł

Planowana jest wymiana energetyki, sufitów i malowanie w ww. budynku koszt szacunkowy ok. 200 tys.

Załącznik nr 1

**WYKAZ OBIEKTÓW W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW ARCHITEKTURY,
BUDOWNICTWA GMINY IWIERZYCE**

LP.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Materiał	Datownik	Rejestr zabytkó w	Uwagi
BĘDZIENICA							
1	Będzienica	Kapliczka	w zagrodzie nr 26	mur.	1923		
2	Będzienica	Pozostałości folwarku a) stajnia	ob. zagroda nr 43	mur.	ok. 1900		Wg. informacji właścicielki stajnia powstała w l. 50 XX w.
3	Będzienica	b) pozostałości drzewostanu parkowego			k. XIX		
4	Będzienica	c) dom	nr 26		ok. 1920		W k. l. 90 XX wykonano elewację z sidingu
BYSTRZYCA							
5	Bystrzyca	Układ przestrzenny wsi			1417		
6	Bystrzyca	Kościół parafialny p.w. św. Franciszka z Asyżu		drew.	1932-35		proj. arch. Zdzisław Maczyński, bud. majster Paweł Sikora
7	Bystrzyca	Kapliczka	obok Ośrodka Zdrowia	mur.	1901		
8	Bystrzyca	Kapliczka słupowa	obok nr 128	mur.	1929		
9	Bystrzyca	Kapliczka	na parceli Wyrwałów	mur.	ok. 1860		
10	Bystrzyca	Figura św. Jana Nepomucena	(przy drodze do Wielopola Skrz.)	kam.	k. XVIII		
11	Bystrzyca	Pozostałości zespołu dworskiego a) figura NMP	nr 54		przed 1914		
12	Bystrzyca	b) relikty parku			4 ćw. XIX		
13	Bystrzyca	Willa	nr 3	drew.	1935		Bud. zap. Paweł Sikora na miejscu dawnego folwarku), częściowo przebud. 1965 – 66 (likwidacja drewn. ganków)
14	Bystrzyca	Dom	nr 33	drew.	l. 30 XX		
15	Bystrzyca	Wiatrak	obok nr 214	drew.	1948		karta ewidencyjna biała
IWIERZYCE							
16	Iwierzycy	Układ przestrzenny wsi			XIV		

17	Iwierzycy	Kapliczka szafkowa	na drew. słupie, obok nr 18	drew.	ok. 1920		wyk. Walenty Róg
18	Iwierzycy	Zespół dworski: a) rządcówka ob. dwór		mur.	przed 1846	A-960 06.05.76	zap. Remont. 1889 nast. mleczarnia, mieszkania służbowe, gruntownie przebud. i nadbud. 1921 – 1925 wg proj. właścicielki: Marii z Dębińskich Starowiejskiej, remont. 1979 – 81, ob. w trakcie remontu, karta ewidencyjna biała
19	Iwierzycy	b) oficyna		mur.	1925	A-1095 26.05.81	otynkowana 1997, karta ewidencyjna biała
20	Iwierzycy	c) rządcówka		mur.	k. XIX (?)		przebud. dachu i likwidacja podcienia po 1946
21	Iwierzycy	d) stajnia i obora		mur.	przed 1859		połączenie obu budynków i rozbud. l. 20 XX, karta ewidencyjna biała
22	Iwierzycy	e) stajnia i kuźnia		mur.	l. 20 XX		
23	Iwierzycy	f) park	na reliktach ogrodu z 1 poł. XIX w.		l. 20 XX	A-960 06.05.76	
24	Iwierzycy	g) zespół czworaka dworskiego - czworak - stajnia	ob. domu nr 134	mur. drew.	pocz. XX pocz. XX		
25	Iwierzycy	Dom	nr 113 (d. 45)	drew.	1883		dobud. ganku 1955 roku
26	Iwierzycy	Dom	nr 116 (d. 43)	drew.	1888		remont. 1972
NOCKOWA							
27	Nockowa	Układ przestrzenny wsi			2 poł. XIV		
28	Nockowa	Zespół kościoła paraf. p.w. Michała Archaniola: a) kościół		mur.	1859		proj. P. Hoher z Rzeszowa, rozbud. o nawy 1897, proj. arch. Karol Dziewoński, dobud. wieży i zakrystii 1953 – 1955, proj. Antoni Mazur,

							karta ewid. zielona
29	Nockowa	b) dzwonnica		mur.	k. XIX		
30	Nockowa	Figura św. Jana Nepomucena	przy kościele	kam.	po 1797		karta ewidencyjna zielona
31	Nockowa	Figura św. Jana Nepomucena	(obok cmentarza), na parceli Cieślików	kam.	XVIII/XI X		
32	Nockowa	Figura NMP Niepokalanie Poczętej	(na terenie d. zespołu dworskiego)	kam.	4 ćw. XIX		
33	Nockowa	Figura św. Jana Nepomucena	przy drodze z Nockowej do Wiśniowej	kam.	XVIII/XI X		
34	Nockowa	Kapliczka słupowa	na parceli J. Worka	kam.	1913		
35	Nockowa	Krzyż na postumencie	na parceli W. Ziomka	żel. – kam.	1912		
36	Nockowa	Szkoła	ob. dom	mur.	pocz. xx		
37	Nockowa	Dom	nr 153	drew.	ok. 1900		remont. 1939 i 1979
38	Nockowa	Dom	nr 156	drew.	1951		
39	Nockowa	Dom	nr 272	drew.	1880		pokrycie dachu 1980
OLCHOWA							
40	Olchowa	Układ przestrzenny wsi zap. relikty			przed. poł. XIV po 1358		
41	Olchowa	Kapliczka	obok nr 25	mur.	1883		
42	Olchowa	Kapliczka	obok nr 38	mur.	1938		
43	Olchowa	Kapliczka słupowa	nr 93	kam.	4 ćw. XIX		
44	Olchowa	Kapliczka słupowa	obok nr 126	mur.	1892		wyk. M.W. Kapli
45	Olchowa	Kapliczka	obok nr 145	mur.	1891		
46	Olchowa	Kapliczka	w przys. Lipie (przy drodze e-40), obok nr 164	mur.	po 1900		karta ewidencyjna zielona
47	Olchowa	Kapliczka słupowa		kam.	pocz. XX		
48	Olchowa	Zespół dworski a) dwór		drew.	1 poł. XIX	A-1018 07.12.78	przekształcony po 1944, pożar dachu w 2004 r. obecnie dwór w ruinie, karta ewidencyjna zielona
49	Olchowa	b) pozostałości parku			XIX	A-1018 07.12.78	
50	Olchowa	Szkoła		mur.	pocz. XX		(ob. nieużytkowana, zniszczona)
51	Olchowa	Dom	nr 8 (d. nr 7)	drew.	1917		
52	Olchowa	Dom	nr 47 (d. nr 40)	drew.	1880		zmiana pokrycia dach, karta ewidencyjna zielona
53	Olchowa	Dom	nr 48 (d. nr 41)	drew.	pocz. XX		
54	Olchowa	Dom	nr 80	drew.	4 ćw. XIX		remont.

55	Olchowa	Dom	nr 99 (d. nr 97)	drew.	1912		zmiana dachu 1979
56	Olchowa	Dom	nr 102	drew.	1902		
57	Olchowa	Dom	nr 131 (d. nr 127)	drew.	k. XIX		
58	Olchowa	Dom	nr 128 (nast. sklep)	drew.	1924		
59	Olchowa	Dom	nr 145 (d. nr 137)	drew.	3 ćw. XIX		
60	Olchowa	Dom	nr 153 (d. nr 141)	drew.	zap. 1863		remont 1930
61	Olchowa	Dom	nr 226 (d. nr 164)	mur.	po 1900		nieużytkowany, zniszczony
OLIMPÓW							
62	Olimpów	Pozostałości zespołu folwarcznego: a) rządcówka,		mur.	1921		ob. nieużytkowana
63	Olimpów	b) obora		mur.	1921		
64	Olimpów	c) figura św. Jana Nepomucena		kam.	XVIII/XI X		
65	Olimpów	Dom	nr 62 (d. 14a)	drew.	1904		przebud. 1978 - 1980
66	Olimpów	Kuźnia ob. remiza strażacka		mur.	ok. 1950		
SIELEC							
67	Sielec	Kapliczka	naprzeciw nr 26	mur.	ok. 1900		karta ewidencyjna zielona
68	Sielec	Figura św. Jana Nepomucena	przy „węgierskiej” drodze, parcela M. Pazdana	kam.	zap. XVIII		Remont. 1883 wyk. A. Tomaszewski
69	Sielec	Figura św. Antoniego	obok nr 49	kam.	1922		wyk. T. Janik
70	Sielec	Siedziba gminy, ob. dom	nr 78	mur.	przed 1930		
71	Sielec	Zespół dworski: a) dwór		mur.	1842	A-963 06.05.76	dobud. skrzydła przed 1939, częściowo spalony 1939, remont. 1976, remont elewacji i pokrycia dachowego, w 2004 r. wymiana okien, drzwi, wykonanie docieplenia i tynków, obróbki blacharskie, karta ewidencyjna zielona
72	Sielec	b) relikty obwałowań ziemn.			zap. XVII	A-963 06.05.76	
73	Sielec	c) figura MB z dzieciątkiem		kam.	ok. 1920	A-963 06.05.76	

74	Sielec	d) pozostałości parku			XIX	A-963 06.05.76	
75	Sielec	Dom	nr 25 (d. nr 21)	mur.	ok. 1910		
76	Sielec	Dom	nr 21 (d. nr 25)	drew.	pocz. XX		
77	Sielec	Dom	nr 26	drew.	pocz. XX		
78	Sielec	Dom	nr 47 (d. nr 45)	mur.	1908		
WIERCANY							
79	Wiercany	Kapliczka słupowa	obok nr 70	kam.	pocz. XX		
80	Wiercany	Kapliczka	przy drodze do Przys. Kamieniec	drew.	1936		przeniesiona 1978
81	Wiercany	Pozostałości zespołu dworskiego: a) dwór, ob. nieużytkowany, zniszczony	(nr 53)	drew. – mur.	zap. pocz. XIX	A-967 06.05.76	przebud. przed 1939, karta ewidencyjna zielona
82	Wiercany	b) starodrzew				A-967 06.05.76	
83	Wiercany	Szkoła (stara)		mur.	zap. pocz. XIX		rozbud. l. 50 XX remont 2005 r.
84	Wiercany	Dom	Nr 47 (d. 11)	drew.	1928		nieużytkowany
85	Wiercany	Dom	Nr 38 (d. 19)	drew.	1922		
86	Wiercany	Dom	nr 24 (d. 30)	drew.	1844		
87	Wiercany	Dom	nr 72 (d. 50)	mur.	ok. 1880		remont. 1958
88	Wiercany	Dom ze stajnią	nr 104 (d. 106a)	drew.	1952		remont. 1968
89	Wiercany	Stodoła	za Domem Kultury d. nr 28	drew.	ok. 1920		stan techniczny bardzo zły
WIŚNIOWA							
90	Wiśniowa	Karczma ob. Dom nie istnieje	nr 15 (nieużytkowana)	mur.	3-ów. XIX		remont. 1926, spalona 1951, remont. 1955, zmiana pokrycia dachu 1982, obiekt nieużytkowany, stan techniczny bardzo zły nie istnieje
91	Wiśniowa	Zagroda a) stodoła		drew.	1919		Nieużytkowany, stan techniczny bardzo zły
92	Wiśniowa	Zagroda a) dom	nr 195 przysiółek Rzeki	drew.	ok. 1900		Zmiana pokrycia dachu 1981
93	Wiśniowa	b) krzyż		drew.	przed 1914		

Załącznik nr 2

**WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH ZLOKALIZOWANYCH NA
OBSZARZE GMINY IWIERZYCE NA PODSTAWIE AZP, DANYCH
ARCHIWALNYCH ORAZ BADAŃ WYKOPALISKOWYCH**

Lp.	Miejscowość i numer stanowiska	Obszar AZP i nr stanowiska na obszarze	Charakter stanowiska i chronologia	Nr. działek	Uwagi
1.	Będzienica stan. 1	104-74/2	Ślad osadnictwa – grupa tarnobrzeska	572/2	
2.	Będzienica stan. 2	104-74/3	Osada? – pradzieje	206, 207	
3.	Będzienica stan. 3	104-74/4	Ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze	172	
4.	Będzienica stan. 4	104-74/5	Ślad osadnictwa – wczesny neolit	7	
5.	Będzienica stan. 5	104-74/6	1. Osada? - grupa tarnobrzeska 2. Ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze	110, 111, 113	
6.	Będzienica stan. 6	104-74/7	1. Ślad osadnictwa – wczesny neolit 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	89	
7.	Będzienica stan. 7	104-74/8	Osada? – okres wpływów rzymskich	238, 239, 240, 241, 242	
8.	Będzienica stan. 8	104-74/9	1. Osada – kultura malicka 2. Osada? – epoka brązu	386, 388, 389, 390, 393, 394, 395, 397	
9.	Będzienica stan. 9	104-74/10	Osada – kultura ceramiki wstęgowej rytej	378, 379	
10.	Będzienica stan. 10	104-74/11	1. Ślad osadnictwa – kultura malicka 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	358	
11.	Będzienica stan. 11	104-74/12	Ślad osadnictwa – kultura malicka	353	
12.	Będzienica stan. 12	104-74/13	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	43	
13.	Będzienica stan. 13	104-74/14	Ślad osadnictwa – neolit?	35	
14.	Bystrzyca stan. 1	104-73/15	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	195	
15.	Bystrzyca stan. 2	104-73/31	Ślad osadnictwa – epoka kamienia	960	
16.	Bystrzyca stan. 3	104-73/32	Punkt osadniczy – kultura pucharów lejkowatych	947, 948	
17.	Bystrzyca stan. 4	104-73/33	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	346/1	
18.	Bystrzyca stan. 5	104-73/34	Osada – kultura pucharów lejkowatych	41, 42	
19.	Bystrzyca stan. 6	104-73/35	Ślad osadnictwa – pradzieje	14	
20.	Bystrzyca stan. 7	104-73/36	1. Punkt osadniczy – neolit 2. Punkt osadniczy – wczesna epoka brązu	13	
21.	Bystrzyca stan. 8	104-73/37	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	413/1	
22.	Bystrzyca stan. 9	104-73/38	1. Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	984/1	

			2. Ślad osadnictwa – pradzieje		
23.	Bystrzyca stan. 10	104-73/39	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	1096/1	
24.	Bystrzyca stan. 11	104-73/40	1. Ślad osadnictwa – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu 2. Ślad osadnictwa - pradzieje	1047/2	
25.	Bystrzyca stan. 12	104-73/41	Punkt osadniczy - neolit		
26.	Bystrzyca stan. 13	104-73/42	Ślad osadnictwa – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu	218/2	
27.	Bystrzyca stan. 14	104-73/43	Ślad osadnictwa – pradzieje	222/1	
28.	Iwierzycy stan. 1	103-74/45	1. Ślad osadnictwa – grupa tarnobrzeska 2. Osada? – okres wpływów rzymskich	594/1	
29.	Iwierzycy stan. 2	103-74/46	Osada? - pradzieje	591	
30.	Iwierzycy stan. 3	103-74/47	Osada – późne średniowiecze	859/4, 866	
31.	Iwierzycy stan. 4	103-74/48	1. Osada? – grupa tarnobrzeska 2. Osada – późne średniowiecze	836	
32.	Iwierzycy stan. 5	103-74/49	Ślad osadnictwa - pradzieje	370/2	
33.	Iwierzycy stan. 6	103-74/50	1. Osada – neolit 2. Osada – okres wpływów rzymskich 3. Osada – pradzieje 4. Osada – wczesne średniowiecze 5. Osada – późne średniowiecze	122-126, 120, 117-119	
34.	Iwierzycy stan. 7	103-74/51	Ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich	106	
35.	Iwierzycy stan. 8	103-74/52	Ślad osadnictwa - pradzieje	13	
36.	Iwierzycy stan. 9	103-74/53	1. Ślad osadnictwa – kultura pucharów lejkowatych lub kultura ceramiki sznurowej 2. Osada – grupa tarnobrzeska 3. Osada – okres wpływów rzymskich 4. Ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze 5. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	18-21	
37.	Iwierzycy stan. 10	103-74/54	Osada – okres wpływów rzymskich	486, 485, 471, 472/2, 473/4, 472/5, 484, 483	
38.	Iwierzycy stan. 11	103-74/55	Ślad osadnictwa - pradzieje	988	
39.	Iwierzycy stan. 12	103-74/56	Osada? - pradzieje	602	
40.	Iwierzycy stan. 13	103-74/57	Ślad osadnictwa - pradzieje	880	
41.	Iwierzycy stan. 14	103-74/58	Ślad osadnictwa - neolit	888	
42.	Iwierzycy stan. 15	103-74/59	1. Osada – kultura ceramiki wstęgowej rytej 2. Osada? – okres wpływów rzymskich 3. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	1068	

43.	Iwierzycze stan. 16	103-73/64	Ślad osadnictwa – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	273	
44.	Iwierzycze stan. 17	103-73/65	Osada – wczesne średniowiecze	819, 820	
45.	Iwierzycze stan. 18	103-73/66	1. Ślad osadnictwa – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu 2. Osada? - pradzieje	756	
47.	Nockowa stan. 1	103-74/60	Ślad osadnictwa - pradzieje	244	
48.	Nockowa stan. 2	103-74/61	Ślad osadnictwa – pradzieje	422	
49.	Nockowa stan. 3	103-74/62	Ślad osadnictwa - pradzieje	664	
50.	Nockowa stan. 4	103-74/63	Ślad osadnictwa - pradzieje	691/1	
51.	Nockowa stan. 5	103-74/64	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	682	
52.	Nockowa stan. 6	103-74/65	1. Osada? – pradzieje 2. Osada? – późne średniowiecze	608-609	
53.	Nockowa stan. 7	103-74/66	Ślad osadnictwa – pradzieje	622	
54.	Nockowa stan. 8	103-74/67	Ślad osadnictwa - pradzieje	307	
55.	Nockowa stan. 9	103-74/68	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Osada? – grupa tarnobrzeska?	586, 587, 588, 590, 1090, 1089, 1088/1	
56.	Nockowa stan. 10	103-74/69	Ślad osadnictwa - pradzieje	1085	
57.	Nockowa stan. 11	103-74/70	Ślad osadnictwa - pradzieje	500/1	
58.	Nockowa stan. 12	103-74/71	1. Ślad osadnictwa – kultura mierzanowicka, wczesna epoka brązu 2. Osada? – okres wpływów rzymskich 3. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	520-21, 2035/16	
59.	Nockowa stan. 13	103-74/72	Ślad osadnictwa - pradzieje	2035/12	
60.	Nockowa stan. 14	103-74/73	Osada? – kultura malicka, wczesny neolit	1567, 1568	
61.	Nockowa stan. 15	103-74/74	Osada – neolit	481/1, 482	
62.	Nockowa stan. 16	103-74/75	Osada – pradzieje	118	
63.	Nockowa stan. 17	103-74/76	Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	1421	
64.	Nockowa stan. 18	103-74/77	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	1868	
65.	Nockowa stan. 19	103-74/78	1. Ślad osadnictwa – pradzieje 2. Ślad osadnictwa – średniowiecze	1521, 1522	
66.	Nockowa stan. 20	103-74/79	Ślad osadnictwa - pradzieje	1664	
67.	Nockowa stan. 21	103-74/80	Ślad osadnictwa - pradzieje	1691	
68.	Nockowa stan. 22	103-74/81	Ślad osadnictwa - pradzieje	960	
69.	Nockowa stan. 23	103-74/82	Ślad osadnictwa - pradzieje	49	
70.	Nockowa stan. 24	103-74/83	Osada – grupa tarnobrzeska	812, 813	
71.	Nockowa stan. 25	103-74/84	Osada? – wczesna epoka brązu	208, 209	

72.	Nockowa stan. 26	103-74/85	Osada – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	777, 774, 781, 783	
73.	Nockowa stan. 27	103-74/86	Ślad osadnictwa – pradzieje	34	
74.	Nockowa stan. 28	103-74/87	1. Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	885	
75.	Nockowa stan. 29	103-74/88	1. Ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich? 2. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	909, 910	
76.	Nockowa stan. 30	103-74/89	1. Ślad osadnictwa – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu 2. Osada? – pradzieje 3. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	907, 908, 917	
77.	Nockowa stan. 31	103-74/90	1. Osada? – wczesna epoka brązu 2. Osada? - pradzieje	1397, 1398	
78.	Nockowa stan. 32	103-74/91	1. Ślad osadnictwa – pradzieje 2. Osada – grupa tarnobrzeska	1699, 1698, 1395	
79.	Nockowa stan. 33	103-74/130	Ślad osadnictwa - neolit		
80.	Nockowa stan. 34	104-74/16	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Osada – wczesna epoka brązu, kultura mierzanowicka	1706 i Będzienica 123	
81.	Nockowa stan. 35	104-74/17	Ślad osadnictwa – pradzieje	1855/2	
82.	Nockowa stan. 36	104-74/18	Ślad osadnictwa – wczesny neolit	1797	
83.	Nockowa stan. 37	104-74/19	Osada? – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska	1690, 1698, 1699	
84.	Nockowa stan. 38	104-74/20	Ślad osadnictwa – pradzieje	1585	
85.	Olchowa stan. 1	103-74/3	Kopiec „Tatarski” – chronologia nieokreślona		Stanowisko nie zweryfikowane. Archiwum MOR nr teczki 497
86.	Olchowa stan. 2	102-74/49	1. Osada – kultura przeworska?, okres wpływów rzymskich 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	1372	
87.	Olchowa stan. 3	102-74/50	Ślad osadnictwa- pradzieje	400/1	
88.	Olchowa stan. 4	102-74/51	1. Osada – kultura ceramiki wstęgowej rytej 2. Osada – grupa tarnobrzeska	509, 510, 511	
89.	Olchowa stan. 5	102-74/32	Ślad osadnictwa - pradzieje		
90.	Olchowa stan.6	102-74/34	Ślad osadnictwa – epoka brązu, grupa tarnobrzeska		
91.	Olchowa stan. 7	103-74/92	Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	854/1	
92.	Olchowa stan. 8	103-74/93	Ślad osadnictwa - pradzieje	752	
93.	Olchowa stan. 9	103-74/94	Ślad osadnictwa - pradzieje	376	
94.	Olchowa stan. 10	103-74/95	1. Osada? – pradzieje 2. Osada? – późne średniowiecze	579, 600, 602, 603, 604	
95.	Olchowa stan. 11	103-74/96	1. Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu 2. Ślad osadnictwa – pradzieje 3. Osada? – późne średniowiecze	677, 678, 684	

96.	Olchowa stan. 12	103-74/97	1. Ślad osadnictwa – pradzieje lub neolit 2. Ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska 3. Osada? - średniowiecze	739	
97.	Olchowa stan. 13	103-74/98	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Osada? – pradzieje 3. Osada? – średniowiecze, XIII w. 4. Osada? – okres nowożytny XVI – XVII w.	857, 864, 870	
98.	Olchowa stan. 14	103-74/99	1. Ślad osadnictwa – pradzieje 2. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	892, 897	
99.	Olchowa stan. 15	103-74/100	1. Ślad osadnictwa – pradzieje 2. Osada? – późne średniowiecze	914, 918, 923, 928	
100.	Olchowa stan. 16	103-74/101	Ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska	1148	
101.	Olchowa stan. 17	103-74/102	1. Ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	1139, 1148	
102.	Olchowa stan. 18	103-74/103	1. Osada – neolit, kultura pucharów lejkowatych?	1320, 1321	
103.	Olchowa stan. 19	103-74/104	1. Osada – kultura ceramiki wstęgowej rytej 2. Ślad osadnictwa – kultura malicka 3. Osada? - pradzieje	1340-43, 1347- 1353, 1356, 1358	
104.	Olchowa stan. 20	103-74/105	1. Osada – kultura ceramiki wstęgowej rytej, faza nutowa 2. Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu 3. Osada – grupa tarnobrzeska 4. Osada – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska? 5. Osada – wczesne średniowiecze 6. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	1212, 1214, 1215, 1217, 1369, 1370, 1210, 1208, 1209, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1204, 1202, 1205, 1206, 1367, 1368, 1366, 1365, 1364	
105.	Olchowa stan. 21	103-74/106	1. Osada – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich 2. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	1130, 1131, 1132	
106.	Olchowa stan. 22	103-74/107	1. Ślad osadnictwa – pradzieje 2. Osada – późne średniowiecze	1041, 1040, 1038, 1039	
107.	Olimpów stan. 1	104-74/21	Osada? – kultura ceramiki wstęgowej rytej	589	
108.	Olimpów stan. 2	104-74/22	1. Osada – kultura ceramiki wstęgowej rytej 2. Osada – kultura malicka	614, 615, 616	
109.	Olimpów stan. 3	104-73/44	Osada? - pradzieje	283/1, 283/2	
110.	Olimpów stan. 4	104-73/45	1. Osada? – neolit 2. Ślad osadnictwa – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	267	

111	Olimpów stan. 5	104-73/46	Osada? – neolit?	44	
112	Sielec stan. 1	103-74/4	Ślad osadnictwa - neolit	662	Archiwum MOR nr teczki 946
113	Sielec stan. 2	103-74/108	Ślad osadnictwa - pradzieje	459	
114	Sielec stan. 3	103-74/109	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Ślad osadnictwa – pradzieje 3. Ślad osadnictwa – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska	442, 443	
115	Sielec stan. 4	103-74/110	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	448	
116	Sielec stan. 5	103-74/111	1. Ślad osadnictwa – kultura ceramiki wstęgowej rytej 2. Osada? – pradzieje 3. Osada – późne średniowiecze 4. Osada – okres nowożytny XVI – XVII w.	668	
117	Sielec stan. 6	103-73/6	Ślad osadnictwa – epoka kamienia	90/34	
118	Sielec stan. 7	103-73/750	1. Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	39/1-3	
119	Sielec stan. 8	103-73/51	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	29	
120	Sielec stan. 9	103-73/52	Osada – neolit	292-294, 302, 296-298	
121	Sielec stan. 10	103-73/53	1. Osada – wczesne średniowiecze 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	336/4	
122	Sielec stan. 11	103-73/54	1. Osada – wczesne średniowiecze 2. Ślad osadnictwa – pradzieje	258/2	
123	Sielec stan. 12	103-73/55	Ślad osadnictwa - pradzieje	359/2	
124	Sielec stan. 13	103-73/56	1. Ślad osadnictwa – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu 2. Osada – wczesne średniowiecze	90/46	
125	Sielec stan. 14	103-73/57	1. Ślad osadnictwa – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu 2. Ślad osadnictwa – pradzieje 3. Osada – wczesne średniowiecze	227/1, 228	
126	Sielec stan. 15	103-73/58	1. Osada? – neolit lub wczesna epoka brązu 2. Osada? - pradzieje	224/1	
127	Sielec stan. 16	103-73/59	Ślad osadnictwa - mezolit	219/1	
128	Sielec stan. 17	103-73/60	Ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze	199	
129	Sielec stan. 18	103-73/61	Ślad osadnictwa – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich	193	
130	Sielec stan. 19	103-73/62	1. Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu 2. Osada? - pradzieje	168/2	
131	Sielec stan. 20	103-73/63	Osada? - pradzieje	170/1	
132	Wiercany stan. 1	103-74/117	1. Ślad osadnictwa – neolit	478, 479	

			2. Osada – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska 3. Ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze 4. Osada? – późne średniowiecze		
133	Wiercany stan. 2	103-74/118	1. Osada – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska 2. Osada? – wczesne średniowiecze 3. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	520, 521, 523	
134	Wiercany stan. 3	103-74/119	1. Ślad osadnictwa – grupa tarnobrzeska 2. Osada? – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich 3. Osada – średniowiecze XIII w. 4. Osada – późne średniowiecze	653, 654, 656	
135	Wiercany stan. 4	103-74/120	Osada – okres wpływów rzymskich, kultura przeworska	661, 663	
136	Wiercany stan. 5	103-74/121	1. Osada? – pradzieje 2. Osada – późne średniowiecze	874/2	
137	Wiercany stan. 6	103-74/122	Ślad osadnictwa - średniowiecze	1014	
138	Wiercany stan. 7	103-74/123	1. Ślad osadnictwa – kultura ceramiki wstęgowej rytej 2. Osada – kultura przeworska, okres wpływów rzymskich 3. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	950, 951, 952, 953, 962	
139	Wiercany stan. 8	103-74/124	1. Osada – kultura ceramiki wstęgowej rytej 2. Osada? – pradzieje 3. Ślad osadnictwa – późne średniowiecze	1062 oraz Iwierzycze nr dz. 1202	
140	Wiercany stan. 9	103-74/125	1. Ślad osadnictwa pradzieje 2. Ślad osadnictwa – grupa tarnobrzeska	1075, 1076	
141	Wiercany stan. 10	104-73/24	Ślad osadnictwa - pradzieje	1030	
142	Wiercany stan. 11	104-73/25	Ślad osadnictwa - pradzieje	789	
143	Wiercany stan. 12	104-73/26	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Ślad osadnictwa – wczesna epoka brązu	706	
144	Wiercany stan. 13	104-73/27	Ślad osadnictwa - średniowiecze	713/2	
145	Wiercany stan. 14	104-73/47	Osada? - neolit	33, 34	
146	Wiercany stan. 15	104-73/48	Osada – neolit	39, 40	
147	Wiercany stan. 16	104-73/49	Osada – neolit	450	
148	Wiercany stan. 17	104-73/50	Ślad osadnictwa – grupa tarnobrzeska	593	
149	Wiercany stan. 18	104-73/51	Osada? – wczesna epoka brązu	531, 533-535	
150	Wiercany stan. 19	104-73/52	Ślad osadnictwa – epoka kamienia lub wczesna epoka brązu	379/12	
151	Wiercany stan. 20	104-73/53	Osada? - pradzieje	378	

152	Wiśniowa stan. 1	104-74/27	Skarb brązowy – epoka brązu		Lokalizacja nie jest znana. Literatura: K. Moskwa Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce, Rzeszów 1976, s. 326 Archiwum MOR nr teczki 912
153	Wiśniowa stan. 2	104-74/28	Ślad osadnictwa - pradzieje	917	
154	Wiśniowa stan. 3	104-74/29	Osada? - neolit	1033	
155	Wiśniowa stan. 4	104-74/30	Ślad osadnictwa – pradzieje	763	
156	Wiśniowa stan. 5	104-74/31	Osada? – wczesne średniowiecze	499	
157	Wiśniowa stan. 6	104-74/32	1. Ślad osadnictwa – neolit 2. Ślad osadnictwa – średniowiecze	546	

**WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
na terenie Gminy Iwierzycy**

Lp.	Gmina Iwierzycy	Sołectwo	Obiekt	Nr rej i data wpisu
1.		Bystrzyca	- park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX	A-1000 z 23.06.1997
2.		Iwierzycy	- zespół dworski, 1889 - dwór - park	960 z 6.05.1976
3.		Olchowa	- zespół dworski, XVIII/XIX - dwór, drewn. - park	1018 z 7.12.1978
4.		Sielec	- zespół dworski, XIX - dwór - ogród - fortyfikacje ziemne	963 z 6.05.1976
5.		Wiercany	- zespół dworski - północna część dworu, mur./drewn., XVIII(?), XIX - pozostałości parku, XIX (nie istnieją)	967 z 6.05.1976: